Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

AUGUST 1986 NUMMER 8

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Indhold

Redaktionsskifte 241
Anne-Lise Walsted: Bylderup-Bovs herligheder 243
Bert Kelm: Rømø omkring 1680 249
Erling Petersen: En kvindeskæbne i 1864 252
Hans Schultz Hansen: Løjt sogns Danske Samfund 1933-64 260
Inge Adriansen: Det rullende museum 268
Steen W. Andersen: Hedeby på museum 270
Bognyt 272
Grænselandsdagbog 274

Den store egnsvandring den 6. og 7. sept.

Historisk Samfund for Sønderjyllands egnsvandring finder i år sted den 6. sept. Ved tilstrækkelig tilslutning gentages turen den 7. sept. Turen går i år til det nye Hedebymuseum (se præsentationen side 270), Nydambåden og Slesvig Domkirke. Indbydelse med detaljeret program er udsendt til alle medlemmer. Tilmeldingsfrist lørdag den 23. aug. Begrænset deltagerantal (kun medlemmer af Historisk Samfund for Sønderjylland kan deltage).
Henvendelse vedr. udflugten kan ske til Historisk Samfunds kontor, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, kl. 9-16, (ikke lørdag), tlf. 04 - 62 46 83.

Kursus i slægtshistorie på landsarkivet

Den 16. september starter et nyt kursus for slægtsforskere. Der gives en grundig indføring i de vigtigste kildetyper, og der bliver lagt vægt på at læse den gotiske håndskrift. Deltagerne får også mulighed for at starte eller fortsætte egne undersøgelser, alt under kyndig vejledning af landsarkivets medarbejdere Inge Huusmann Jakobsen og Thorvald Lorenzen.
Tid og sted: Landsarkivet, Haderslevvej 45, Aabenraa, tirsdage 16. sept.-25. nov. 1986 kl. 19-21.35. Deltagergebyr: kr. 245. – Pensionister i Aabenraa dog kun kr. 80.
Tilmelding til landsarkivet, tlf. 04 - 62 58 58 snarest belejligt.

Slægtshistoriske undersøgelser

udføres over hele landet.
Samvittighedsfuldt, personligt arbejde og reel afregningsform, der ikke vælter budgettet.

Uwe Thomsen, Frilandsvej 10, 6270 Tønder. Tlf. (04) 72 22 25

Museet på Sønderborg Slot

O. D. Ottesen og andre blomstermalere på H. C. Andersens tid.
Særudstilling, der indeholder ca. 85 blomstermalerier. Hovedparten har ikke været udstillet før, da de er lånt i private hjem.
Udstillingen vises i perioden 18. juli til 31. august. Åben daglig 10-17.

Virksomheds- og foreningshistorie, jubilæumsskrifter etc.

Få først et tilbud fra
Forlaget SLUSEN
Postbox 75
6270 Tønder . Tlf. (04) 72 22 25

Sønderjysk Månedsskrift indtales på bånd, der kan lånes på biblioteket.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ej.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 95 kroner årlig (incl. moms og forsendelsesomkostninger). Enkeltnumre kan købes for 10 kr. stykket.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. (04) 62 46 83, daglig kl. 9-16 (ikke lørdag), hvor også gratis prøvehæfter kan rekvireres.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:
Inge Adriansen, Museet på Sønderborg slot, 6400 Sønderborg,
Steen W. Andersen, Haderslev Museum, 6100 Haderslev,
Henrik Fangel (ansv.), Institut for sønderjysk lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. (04) 62 58 60.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Redaktionsskifte

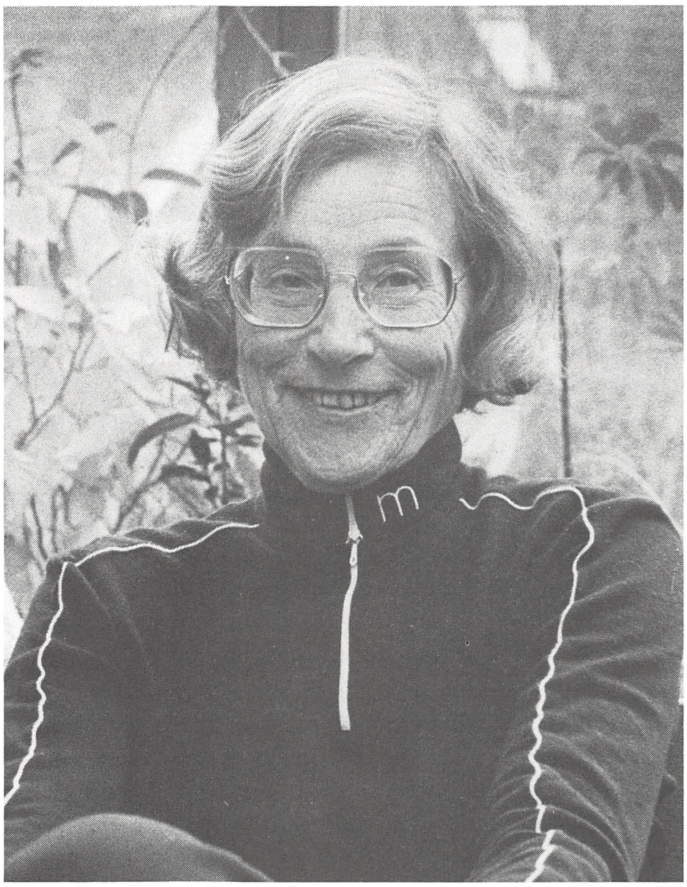

Inger Bjørn Svensson, marts 1986. Fot. Olav B. Hansen/Jydske Tidende.

I 1924 så et lille uanseligt historisk tidsskrift lyset. Midlerne til udgivelsen var små. Alligevel havde seminarielærer Claus Eskildsen og læge Lausten Thomsen mod og idealisme til at starte Sønderjysk Månedsskrift, der som det eneste historiske månedsskrift nu er udkommet i 62 år. Kun syv mand og én kvinde har i dette åremål været redaktører.

Der er tradition for en lang og trofast arbejdsperiode i redaktionen ved månedsskriftet. Viceskoleinspektør Werner Christiansen var med i 27 år, men rekorden har viceskoleinspektør Christian Stenz. I halvdelen af den tid bladet er udkommet, har han været redaktør.

Men nu til den enlige kvindelige redaktør. Det var en lykkelig indskydelse Historisk Samfunds daværende formand, Landsarkivar Peter Kr. Iversen, fik i efteråret 1962, da han opfordrede fru Inger Bjørn Svensson til at indtræde i redaktionen. Hendes baggrund var København, og hun har selv udtalt, at Sønderjylland kendte hun ikke meget til, før hun fik sin bopæl i landsdelen. Men det var naturligvis umuligt ikke at blive dybt engageret i Sønderjylland, dets historie og særlige atmosfære, når man blev gift med en Svensson.

Når Inger Bjørn Svensson påtager sig noget, så gøres det helhjertet. Effektivitet præger hende. Hun lever helt og fuldt op til ordet: »Når du vil have noget gjort, så gå til en der har hænderne fulde – de andre har ikke tid.« Og fru Svensson havde hænderne fulde. Mand, fem børn, hus og have, og hun var involveret i børnehavearbejde og mange andre gøremål. Men alt klappe-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

de, og altid var der også plads og tid til at række en hjælpende hånd til venner og bekendte, når hun så, det tiltrængtes. Udadtil ingenlunde sentimental, men med en varm medhu over for de mennesker, hun kom i berøring med.

Og nu påtog hun sig så også at være redaktør af Sønderjysk Månedskrift fra januar 1963. Hendes medredaktører overlod hende hurtigt føringen, så året efter var redaktionens hovedsæde flyttet til H. P. Hanssensvej 9 i Haderslev.

Her samlede hun stoffet til vurdering, skrev artiklerne om, når hun fandt det nødvendigt, for en god fremstilling lagde hun megen vægt på, og selv mestrer hun det danske sprog. Så sendtes manuskripterne til trykkeriet, og korrekturen kom tilbage. Mange telefonsamtaler førtes mellem Haderslev og Tønder om opsætning og ombrydning og illustrationernes placering. At gå på akkord med fremstillingen af bladet accepterede hun ikke. Og ingen ærgrede sig mere end hun, hvis selv små fejl, fejl som end ikke læserne opdagede, alligevel opstod. Det var i sandhed en arbejdsindsats, der krævede sin kvinde.

Det hører også med til fru Svenssons fortjeneste, at månedsskriftet i 1968 skiftede udseende til det, det har i dag – de to slesvigske løver på en stærkt farvet baggrund, som skifter med hver årgang.

I de sidste par år har hele arbejdet hvilet på fru Svensson. Ene, men stærk, har hun båret bladet, og måned efter måned leveret et månedsskrift med et indhold af høj kvalitet. Det er en præstation, som Inger Bjørn Svensson har lov til at være stolt af, og som Historisk Samfund ikke kan være tilstrækkelig taknemmelig for.

Efter de mange års velgjort arbejde har fru Svensson nu ønsket at træde tilbage. Men Sønderjysk Månedsskrift skal og vil stadig komme.

Til den nye redaktion, museumspædagog Inge Adriansen, Sønderborg, museumsinspektør Steen Wulff Andersen, Haderslev, og den lokalhistoriske konsulent Henrik Fangel, Aabenraa, skal der lyde en hjertelig tak, fordi de så beredvilligt har sagt ja til at påtage sig arbejdet, og til denne tak føjes tillige de bedste ønsker om, at de *på deres facon* vil føre Sønderjysk Månedsskrifts stolte traditioner videre.

Poul Andersen

Den nye redaktion ønsker ved sin tiltræden ikke at komme med programerklæringer eller at afgive løfter, og læserne vil næppe mærke meget til redaktionsskiftet – i hvert fald ikke i den første tid. Vi har naturligvis gjort os tanker om tidsskriftets indhold og form, men om disse ideer *kan og bør* realiseres, vil først vise sig efterhånden.

Under alle omstændigheder vil vi bestræbe os på at videreføre traditionen, at fastholde månedsskriftets status og at bringe en bred vifte af stof om *liv og vilkår i grænselandet i såvel fortid som nutid.*

Inge Adriansen *Steen W. Andersen*
Henrik Fangel

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gade i Bylderup-Bov med typiske villaer fra begyndelsen af vort århundrede. Fot. ca. 1910, C. C. Biehl, Gråsten, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Bylderup-Bovs herligheder

Af ANNE-LISE WALSTED

Den 6. februar 1986 præsenteredes på amtsgården i Aabenraa Plan- og Miljøadministrationens tobinds redegørelse »Kulturhistorie«, som er et led i amtskommunens fredningsplanlægning. Værket er anmeldt i månedsskriftets martsnummer side 89-91, men præsenteres her nærmere af en af forfatterne, etnologen Anne-Lise Walsted. Hun omtaler baggrunden for redegørelsen og arbejdet med den og opfordrer lokalbefolkningen, ikke mindst lokalhistoriske arkiver og foreninger, til at arbejde videre med det materiale, der er fremlagt her. Det er meget vigtigt, at også de sidste ca. 200 års kulturspor i landskabet, ikke mindst de typiske spor, sikres og bevares for eftertiden.

»I området ved Slogs Å, Grønå, Gammelå og Sønderå, der løber fra øst mod vest igennem Tinglev Hedeslette, ses eksempler på samfund, der hver især på forskellige tidspunkter har haft deres særlige betydning.

Ved Sønderå ses stadig, hvordan åens vandkraft har været brugt til mølleri og produktion af elektricitet. En nyere udnyttelse af åens vand

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

har været i forbindelse med dambrug, hvilket der også findes eksempler på.

Landsbyernes gårde har opstemmet åerne for at kunne oversvømme engarealerne, således at disse har fået rig næring fra de materialer, vandet har ført med sig. Denne overrisling af engene finder i dag kun sted få steder.

I den sydvestlige del af Sønderjylland var knipling indtil 1830'erne, da maskiner overtog arbejdet, et udbredt bierhverv for husmandsfamilier. Kvinden kniplede, og manden stod for hus og eventuelt husmandsbrug, idet kvindens hænder skulle skånes. I dag er det eneste spor af »kniplepigerne« deres og familiens bolig, små hvidkalkede, stråtækte huse, som de stadig ses i Rens.

Industrialiseringen i forrige århundrede kom til udtryk på egnen gennem anlægget af jernbanen fra Tinglev til Tønder i 1867. Omkring stationen voksede en ny by med virksomheder, forretninger og beboelsesejendomme op. Stationsbyen kom til at danne forbindelse mellem de gamle landsbyer, som den nu er helt sammenbygget med. Tyngdepunktet kom til at ligge i stationsbyen, hvilket har betydet, at Bylderup Bov i de seneste år er udbygget som et lokalt centrum med nye beboelseskvarterer, plejehjem m.v.

Ligesom Bylderup-Bovområdet illustrerer udnyttelsen af forskellige ressourcer i fortiden og nutiden og i det hele taget udviklingen inden for de seneste par hundrede år, afspejler bebyggelsen også forholdet mellem dansk og tysk – eksempelvis med danske og tyske skoler, et fænomen, der er meget karakteristisk for egnen.« (Kulturhistorie, bind 1 side 122).

Da Sønderjyllands amtskommune i 1982 bevilgede penge til en kulturhistorisk oversigt over landsdelen som et led i fredningsplanlægningen, var der med garanti ingen, der et øjeblik tænkte på, at Bylderup-Bov ville komme med i rapporten. Men et af formålene var netop at gøre opmærksom på det, som ellers ville ligge upåagtet hen; måske fordi man lokalt var så vant til det.

Amtskommunalt set var projektet nyskabende, idet det vist ikke før var sket, at to forvaltninger af så forskellig karakter som teknisk og kulturel forvaltning arbejdede sammen. De to forvaltninger finansierede arbejdet med en bevilling, der muliggjorde ansættelse af tre akademikere i Fredningsafdelingen i 5½ måned. Der blev udpeget en styringsgruppe, hvor kulturen repræsenteredes af to museumsinspektører, Birgitte Kragh Rasmussen fra Aabenraa og Jørgen Slettebo fra Sønderborg, og teknisk forvaltning af lederen af Fredningsafdelingen Christian Blinkenberg og arkitekt Åse Østergaard fra samme afdeling.

I andre amtskommuner var der foretaget lignende undersøgelser, dog som oftest med større bevillinger som baggrund. Det vil sige, at man har kunnet bruge længere tid til arbejdet og inddrage flere eksperter. Til trods for den levende historiske interesse i Sønderjylland og sønderjydernes erklærede sans for egnens kulturværdier var det imidlertid ikke muligt at gøre projektet mere omfattende. Resultatet, der foreligger, er derfor en rapport af oversigtsmæssig karakter, omend nogle emner er blevet udvalgt til grundigere behandling. Men den er forhåbentlig kun første trin på vejen i arbejdet for at bevare kulturhistorisk interessante dele af landskabsbilledet.

Fredningsafdelingen havde tidligere samarbejdet med en arkitekt med speciale i bygningsbevaring, Henrik Gram. Han er desuden sønderjyde med et grundigt kendskab til landsdelens bebyggelseshistorie og var derfor selvskreven til projektet. Amtsmuseumsrådets repræsentanter i styringsgruppen, de to museumsinspektører, ønskede etnologiske synspunkter indarbejdet i projektet, og derfor henvendte man sig til mag.art. Hans Kruse Pedersen, der havde foretaget flere lokalhistoriske undersøgelser og undervist i studiet af lokalsamfund, og undertegnede, som netop var færdig med en række projekter for Københavns amts museumsråd og derfor ledig på markedet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bylderup-Bov tyske skole ca. 1930. I baggrunden kirken. Fot. Historiske Samlinger, Aabenraa.

Det næste halve år betød en hverdag i Sønderjylland og week-end hos familien i København. Hverdagen blev igen inddelt i perioder med skrivebordsarbejde på amtsgården i Aabenraa og dage, hvor vi kørte landsdelen tynd. På den måde nåede vi aldrig at falde ind i en rutine, inden arbejdsdagen blev totalt forandret. På amtsgården sad vi bag nogle skærme på gangen og kunne følge med i det meste, der foregik på Fredningsafdelingen. Vi drev rovdrift på amtsgårdens bibliotek og den stakkels bibliotekar, og vore skriveborde var skjult under stabler af bøger. For overskuelighedens skyld havde vi inddelt landsdelen i seks områder hver med tre-fire kommuner. Disse områders historie skulle vi sætte os ind i på nogle få dage, inden vi tog ud for at se, hvad kulturlandskabet i dag havde at byde på. Det er klart, at det er en umulig opgave, selv for professionelle folk, at overkomme uden hjælp fra lokalhistorikere. For hvert område fik vi af styringsgruppen navnene på mennesker, som sidder inde med lokalhistorisk viden. Et af de første skridt i arbejdet var at bede disse lokale eksperter om hjælp. Det var – udover det rent faglige udbytte, som altid var stort – en glæde at møde den hjælpsomhed, som uden overdrivelse nærmest overvældede os. Travle mennesker lagde alt til side for at stå til rådighed for os, der kom for at pumpe dem for oplysninger. Vi var under kraftigt tidspres og havde ofte dårlig samvittighed over, at vi udnyttede folk. Men det var jo i en god sags tjeneste, og forhåbentlig kan de også få glæde af resultatet.

Når vi havde arbejdet en uge på amtsgården, var vi færdige med at indsamle materiale – eller rettere: Der var ikke tid til mere forarbejde. Vi forlod amtsgårdens

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

trygge mure og begav os ud i felten. Hver af os havde ansvaret for et område, hvor han eller hun dirigerede de andre ad ukendte stier. Arbejdet foregik fra november til midt i april med alt, hvad det medfører af dårligt føre, tåge og regn. Heldigvis blev det en meget mild vinter med næsten ingen sne. Ligeledes blev vi forskånet for sygdom. Begge dele havde været fatalt, da vi i en kontrakt havde forpligtet os til at blive færdige med arbejdet på klokkeslet en bestemt dag. For hvert område skrev vi delrapporter. Fredningsafdelingen havde en helt enestående dygtig og hurtig kontorassistent, som renskrev for os.

★

Opgaven var stor, selvom købstæderne faldt uden for Fredningsafdelingens område, idet dette kun omfatter »det åbne land«. I byerne er der for øvrigt kræfter igang for at bevare kulturhistorisk interessante bygninger, gader m.v. Det er ofte lettere at få øjnene op for behovet for bevaring i byer, fordi forandringerne sker så hurtigt, at man bliver tvunget til at gøre noget, mens tid er. Men vi skulle som nævnt udelukkende koncentrere os om kulturlandskabet.

Vi så det som vores fornemste opgave at finde frem til det, der var mest upåagtet og dermed i størst fare for at gå til grunde. Kigger man ud over en egn, vil man i dette kulturlandskab kunne aflæse egnens og dermed befolkningens historie. For med al tale om bygninger skal det ikke glemmes, at de er af interesse, fordi de er vidnesbyrd om mennesker, der har bygget dem, boet i dem, brugt dem.

Vi fandt landevejsstrækninger med transformatortårne i forskellige stilarter, med træer langs grøftekanten og hvidmalede sten og rødmalede jernrør mellem stenene. For 30 år siden var der tusindvis af sådanne vejstrækninger; i dag er kun ganske få bevaret, fordi trafikken ikke afpasses efter forholdene, men forholdene tilpasses trafikken.

Der var glemte stenbroer på forladte vejstrækninger, landsbygader med høje, gamle gadetræer, andelstidens bebyggelse med frysehuse og mejeribygninger osv. Der var hele den tyske tids markante byg-

Mindesten for Slogs herreds rettersted i Bredevad. Her stod indtil 1850erne galgen. – Også mindesten er væsentlige elementer i kulturlandskabet, og især i Sønderjylland findes mange mindesten og mindesmærker. Fot. Historiske Samlinger, Aabenraa.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

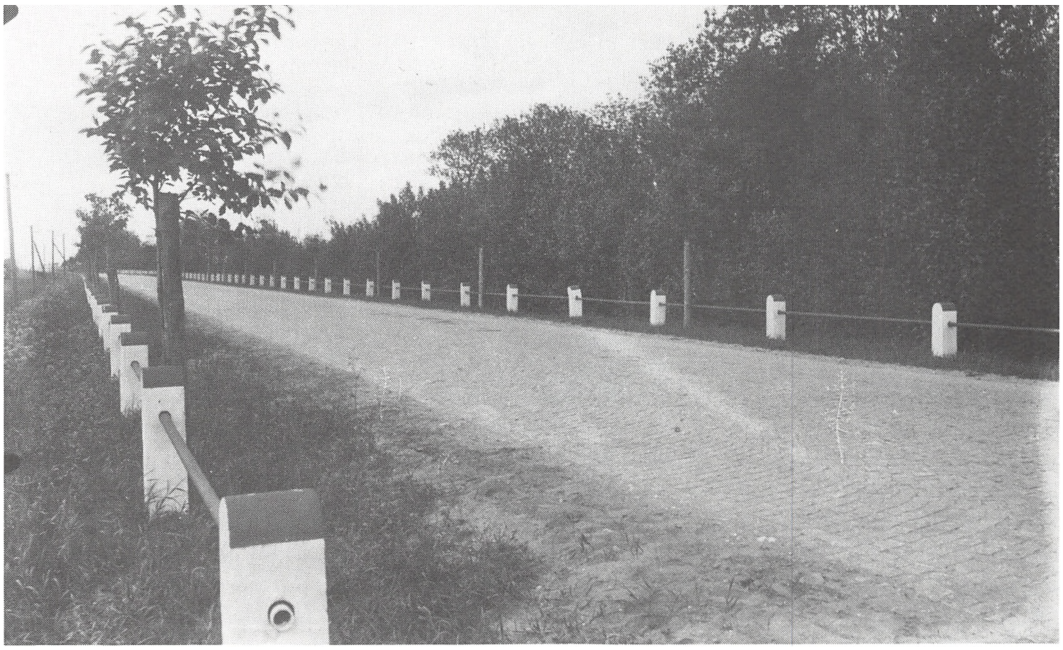

Landevej ved Lille Tønde, øst for Tønder, med hvidmalede sten og rødmalede jernrør. En typisk vejstrækning fra 1930rne. Fot. 1930, Davidsen, Møgeltønder, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

ningsværker og 1920'ernes helt igennem danske byggeri. Begge kategorier fortæller historie; den ene slags bygninger er ikke mere værd, kulturhistorisk set, end den anden. Tværtimod sætter de hinanden i relief.

Den, der vil vide mere om de kulturhistoriske herligheder i Sønderjylland, må få fat i rapporten på amtsgården og selv læse den. Her skal blot nævnes, at vi naturligvis også i høj grad beskæftigede os med det, man på forhånd vidste, var af værdi: Dybbøl Banke, Møgeltønder og Løjtland for blot at nævne nogle eksempler.

Men vi så også det, lokale mange gange havde svært ved at se skønheden i: Det lange kig og den høje himmel over Tinglevsletten med de mange vandløb og spredte gårde. Og som det fremgår af indledningen – Bylderup-Bov, som har det hele: Kirkeby, stationsby, huse fra den tyske tid og fra Genforeningen.

Trods alle anstrengelser skal der nok være noget, vi har glemt at få med. Og desuden er der ganske givet sket forandringer i løbet af de mere end to år, som kom til at gå, inden amtskommunen fik råd til at trykke rapporten.

Alligevel må der være meget, man vil kunne bruge i lokalhistorisk sammenhæng. Forhåbentlig vil rapportens tanker give inspiration i det daglige bevaringsarbejde. Der kan hentes argumenter, som vil kunne bruges i grundejerforeningen eller den lokalhistoriske forening. En af de bærende ideer er, at det er de færreste bygninger, der i sig selv er af en sådan kulturhistorisk værdi, at de bør bevares for enhver pris – men *tilsammen* kan en række huse med tilhørende udhuse, haver, gårdspladser og beplantning udgøre en helhed af uvurderlig betydning. Derfor er det vigtigt, at spørgsmålet om bevaring bliver taget op til drøftelse lokalt, og at den historiske forening eller det lokalhistoriske arkiv engagerer sig i sagen. For problemet skal ud til alle, som bruger det lokale miljø, så de kan være med til at præge det i fremtiden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

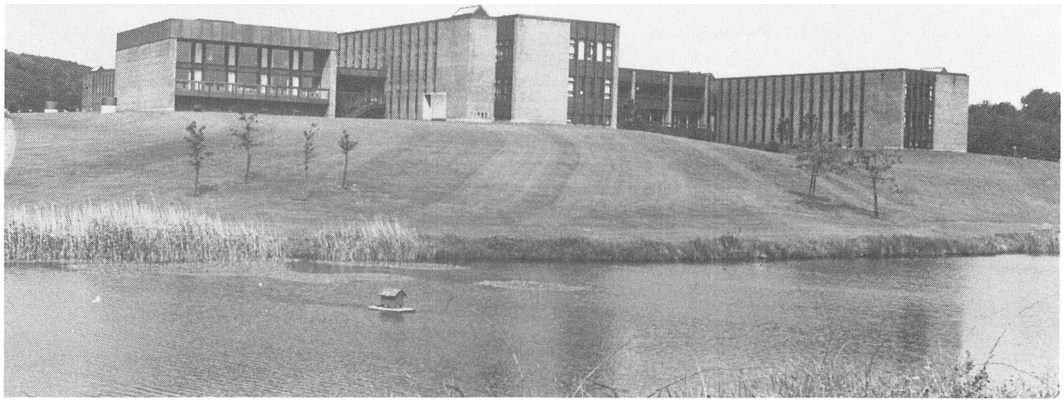

Måske skulle man allerede nu tage spørgsmålet om fredning af vore egen tids bygningsværker op til drøftelse. Et nærliggende eksempel er Amtsgården i Åbenrå. Den er opført på en måde, så beskueren ikke er i tvivl om, at det er en magtens bolig, han eller hun står overfor. Ses den i sammenhæng med den tyske tids administrative bygninger, er parallellen ganske tydelig: tung, markant, et rigt byggeri, hvor der ikke er sparet på noget i materialer. Man går ikke lige hen til den, men nærmer sig den ad snoede veje, så den bliver beskuet fra flere sider, inden man når frem til indgangen. Den er ene-stående i landskabet, men absolut ikke enestående. Derfor bør den bevares som et typisk eksempel på 1970'ernes offentlige byggeri. Fot. 1986 i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Hvis alle følte sig ansvarlige over for helheden i landsbyen, vil det måske kunne undgås, at en enkelt ejer skamferer en smuk hovedbygning på en gård ved at indrette den til svinestald og mure vinduerne til med gasbeton og lade omgivelserne helt forfalde – mens han selv bor i en nydelig gård skjult bag den anden. Når man ser det syn, er man *lige* ved at synes om de panoramavinduer af plastik, som mange har ladet sætte i deres gamle huse. I de senere år er der heldigvis mange, som er blevet klar over, at disse vinduer ikke passer til huset. – Så måske bliver de ved næste vinduesudskiftning om nogle år erstattet af sprossevinduer. Et argument for at bruge plastikvinduer er, at de ikke skal vedligeholdes – men folk finder med tiden ud af, at det er en anden måde at sige: Kan ikke repareres.

Spørgsmålet om vinduer er blot nævnt som et konkret eksempel på arbejdet i det daglige, hvor de lokalhistoriske foreninger og arkiver har et stort ansvar med hensyn til oplysning og påvirkning.

Ved læsning af rapporten vil man se, at noget af det, der i øvrigt er lagt vægt på, er det typiske. De fleste kan se, at noget er særpræget, smukt eller enestående – så det skal nok blive bevaret. Men det er lige så interesssant, hvad der har været typisk for en bestemt periode eller et bestemt sted, for det fortæller noget om den almindelige befolknings historie, om *de manges historie.* Og det står i fare for at gå til grunde, hvis man ikke gør en indsats nu for at bevare det.

Det ville være et godt resultat af de 5½ måneds arbejde i Sønderjylland, hvis man lokalt vil tage rapporten i hånden og gå ud i landskabet og betragte det med friske øjne – for derefter lokalt at fortsætte det arbejde, vi har påbegyndt.

Fredningsplanlægning. Kulturhistorie bind 1 og 2, 168 + 208 sider, ill., udgivet af Sønderjyllands Amtskommune 1985, kan erhverves gratis af alle interesserede ved henvendelse til Sønderjyllands Amtskommune, Amtsgården, Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Rømø omkring 1680

En beskrivelse af øen og dens næringsliv

Af BERT KELM

Om Rømø er der skrevet mange bøger, og alle hæfter de sig ved øens særprægede natur, og den indflydelse den har og altid har haft på livet på øen. Skibsfart og fiskeri var tidligt en meget vigtig del af øens næringsliv, således som det også fremgår af en beskrivelse af øen 1683, som Bert Kelm i Kromose på Rømø har fremdraget.

I løbet af 1680'erne blev al agerjord i kongeriget Danmark opmålt, og al jord, der blev udnyttet på den ene eller den anden måde, blev vurderet med henblik på ydeevne og dermed skatteevne. Hele dette store arbejde går under betegnelsen Christian V's matrikel. Det er den første detaljerede beskrivelse af det danske kulturlandskab og en meget vigtig kilde til det danske landbrugs historie.

Rømø Sønderland, dvs. alt hvad der ligger syd for Kongsmark, hørte til de såkaldte kongerigske enklaver i Sønderjylland, og området hørte således under dansk ret og lovgivning. Derfor skulle også jorden her opmåles og vurderes. At der kun var lidt og dårlig agerjord at opmåle, fremgår med al tydelighed af matriklen, og det måtte der naturligvis gives en forklaring på. Derfor blev der skrevet et bilag til matriklen 1683, og det indeholder en af de første »officielle« beskrivelser af øen. Med moderne retskrivning og i lidt tillempet form lyder beskrivelsen således:

»Rømø, en ø, 1 1/2 mil lang og 1 1/2 fjerdingvej bred.
Den største del deraf er sandklitter med en ringe del agerjord, som er helt skarpt sand, og lidt høbjærgning som dyrkes af kvindfolket der på landet, ellers består landets bedste næring i at man farer [til søs], både de unge, så snart de vokser op, og de gamle – alle sejler, en part på Grønland, en part på andre steder, hvor de kan komme i hyre. Der findes også i landet en fjorten eller seksten små fartøjer af smakker og små skuder. De sejler til Hamborg, Lübeck og undertiden til Norge, hvor de enten selv eller af andre kan blive fragtet [dvs. få fragt]. De har også deres næring af fiskeri, som alene foregår om foråret af skulder og rocheler. Nogle har også deres meste næring af østersfangst, som de får 1 mark tønden for at opfiske, og [for] fragt af tønden til Hamborg, hvor den største del bliver sendt hen, 2 mark 12 skilling.

Alt deres brænde må de købe og med små fartøjer hente fra [fast]landet, eftersom de hos sig selv har aldeles ingen tørveskær eller lyngslæt. Deres hø, de om vinteren skal fodre en ko og et par små heste med, som de må holde til deres ringe avlings dyrkelse, skal de også have med skib fra [fast]landet, hvor de kan det bekomme, eftersom den største part [af deres] avling er så ringe, at de ofte ikke kan avle så meget, et høved kan fodres af med.«

Matriklen 1683 for Rømø Sønderland viser i øvrigt, at der her fandtes 109 husstande, nemlig 1 præstegård, 37 gårde, ialt svarende til 13 3/4 helgårde, 49 husmænd med toft og 22 huse med »kålhave«. Når man antager, at der var 5-6 personer pr. husstand, har der boet ca. 600 mennesker på »Sønderlandet«.

Dette passer nogenlunde til Caspar

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dankwerths tal ifølge hans »Neue Landesbeschreibung« fra 1652, som angiver ca. 1500 på hele øen.

Nogle tal fra en skibsliste, dateret 11. dec. 1677 og udarbejdet af en Hans Outzen fra Brøns, kan supplere oplysningerne om øens skibsfart i beskrivelsen 1683. Listen er indsendt til Søetaten i København, der var den danske krigsmarines øverste styrelse. Her ønskede man at registrere samtlige danske skibes kapacitet med henblik på transport af militært personel og materiel i krigstilfælde. Det blev der bl.a. brug for ved det store Englandstogt i 1689, da kong Christian V »lånte« 7.102 soldater og 1.719 heste »foruden knægte og vogne« ud til den protestantiske kong Wilhelm III af England som støtte mod katolikkerne, der ønskede Jakob II som regent. Tropperne blev udskibet fra Ballumområdet over Jordsand til Lister dyb ved hjælp af bl.a. tre Rømø-skibe.

I listen om Rømøs skibe nævnes for Kongsmark havn (Nørlandets skibe) fire smakker og en galioth mellem 6 og 12 læster (12-24 tons) og otte smakker à 4-5 læster (8-10 tons) for Sønderlandets havn. Det tilføjes dog: »at jo ethvert skib eller smakke kan være noget større, betvivles dog ej« – en meget forståelig bemærkning, da afgifter svaredes i forhold til skibets størrelse.

Der fandtes på øen altså 13 små skibe (ved siden af endnu mindre både under 4 læster til østersfiskeri), en vist nok lille flåde, men dengang blandt de største ved Jyllands vestkyst og større end de hidtidige lokalhistoriske beskrivelser nævner på grundlag af præsten Søren Aagaards indberetning fra 1693: »... findes der kun 4 à 5 små smakker her ved landet...«. I øvrigt var det jo ifølge beskrivelsen 1683 også kun en del af øens søfarende befolkning, der sejlede med øens egne skibe.

Kildehenvisninger

Rigsarkivet: Matrikel 1683 bd. 692 samt Søetaten, skibslister 1677 og »Engelsk Transport«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

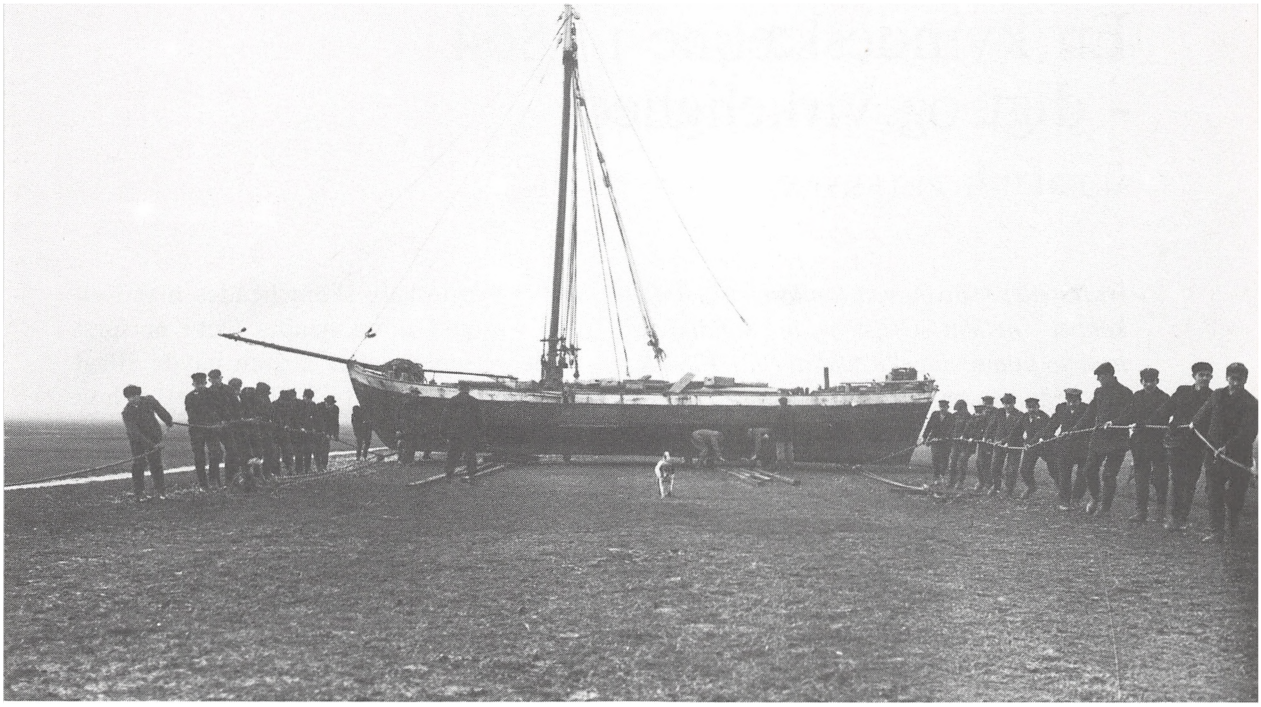

Helt frem til Rømø dæmningen blev bygget i 1940rne var Rømøs befolkning afhængig af sejlforbindelse med fastlandet. I begyndelsen af dette århundrede, hvor øens læge 1905-21, Theodor Voswinkel, har optaget disse billeder, var øens skibsfart udelukkende af lokal karakter i modsætning til 1700-årene og til dels 1800-årene, hvor man tog på langfart. På side 250 er varer ved at blive læsset om fra landingsbroen i Kongsmark for at blive roet ud til skibet i baggrunden (eller omvendt). Herunder køres kul i land fra samme bro og herover trækkes et af de lokale skibe ud i vandet efter stranding. Fot. Historiske Samlinger, Aabenraa.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En kvindeskæbne i 1864 - digt og virkelighed

Af ERLING PETERSEN

Gravstedet i haven ved landevejen i Bøffelkobbel mellem Gråsten og Sønderborg, hvor to faldne danske soldater fra 1864 ligger begravet, er nok kendt af de fleste, om ikke på anden vis, så på grund af Holger Drachmanns digt fra 1877 »De vog dem, vi grov dem en grav i vor have«. Men hvem var egentlig de to faldne? Erling Petersen, Fuglebjerg, har fremdraget en række oplysninger om den ene af de to soldater og stiller her disse oplysninger om den historiske virkelighed op over for skildringen af den samme historie i en novelle fra 1914.

I sin lille bog »De vog dem – Fortællinger derovrefra«, der udkom i 1914, har forfatteren Jørgen Falk Rønne i titelnovellen side 9-24 givet en køn skildring af enken efter dragonen Jens Christensen, der den 22. februar 1864 faldt under forpostfægtningen ved Bøffelkobbel skov, og som derefter blev begravet side om side med infanteristen Hans Hansen i familien Finks lille have.

Det er en særdeles rørende lille historie om den unge kvinde, der efter godt tre års ægteskab blev alene med en lille pige, og om hendes ihærdige stræben og slid for at kunne blive boende på den lille gård, som hun og Jens Christensen havde overtaget få måneder efter deres bryllup. Vanskelighederne ved at klare gårdens drift alene var næsten uoverkommelige, men hun forsøgte sig dermed så længe som muligt. Det endte dog med, at hun efter et par års forgæves kamp måtte give op og gifte sig igen for at kunne beholde gården, men hun havde meget vanskeligt ved at falde til i det nye ægteskab, skønt hendes mand ellers var god imod hende. Det var først nogle år senere, efter at hun havde aflagt et besøg ved graven i Bøffelkobbel, at hun faldt helt til ro.

Det kan være vanskeligt at skønne om, hvad der er digt, og hvad der er virkelighed i Falk Rønnes lille fortælling. Virkeligheden bag den er reel nok, men det er et spørgsmål, i hvor høj grad forfatteren har ladet sin digteriske fantasi beherske denne virkelighed – eller omvendt! Da fantasien vanskeligt lader sig efterforske, kan svaret på dette spørgsmål kun findes ved at granske i virkeligheden. For den, der gennem et par år har syslet med undersøgelser vedrørende den anden af de to faldne soldater fra Bøffelkobbel, Hans Hansen, blev det tid efter anden en påtrængende nødvendighed at forske lidt i Jens Christensens slægt og – om muligt – også i den skæbne, hans efterladte enke og lille datter måtte friste. Ikke overraskende viste det sig under denne efterforskning, at virkeligheden i flere henseender afveg en hel del fra det, Falk Rønne fortalte. Men det vil fremgå af det følgende.

★

På hundredårsdagen for forpostfægtningen ved Bøffelkobbel blev der i Spjellerup kirke ved Fakse afsløret en mindesten for Jens Christensen, der var født i en gårdmandsfamilie i Spjellerup den 19. juli 1837.

I 1852 blev han konfirmeret i Spjellerup kirke med karakteren »meget godt« i såvel kundskab som opførsel. Om hans levned i årene efter, at han havde forladt skolen,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

JØRGEN FALK RØNNE

De vog dem -

»alle vore Blomster
skal smykke deres Grave.«

H. HAGERUP'S FORLAG · KØBENHAVN

Forsideillustration på Jørgen Falk Rønnes novellesamling fra 1914. Bogen er tilegnet hans mor, der var provstedatter fra Broager, og den vidner om forfatterens varme interesse for Sønderjylland og om samtidens meget idealiserende opfattelse af den daglige virkelighed i Nordslesvig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kan næsten ingenting oplyses. Det kan af kirkebøgernes til- og afgangslister ses, at han en overgang tjente i Store Torøje samt i Havnelev, hvorfra han en novemberdag 1857 vendte tilbage til sit hjemsogn. Efter et par år, hvor han tjente som karl hjemme på Skyttemarksgården, blev han den 29. juli 1859 indkaldt til at gøre tjeneste ved 4. dragonregiment, som siden 1851 havde haft garnison på Gottorp slot ved Slesvig. Han lå ved 2. eskadron og havde nummer 87. Da han tog hjemmefra, var det næppe i hans tanker, at det var sidste gang, han havde set sin far. Christen Rasmussen døde nemlig den 7. august 1860 i en alder af 64 år, og da tjenestetiden dengang var 16 måneder, må det anses for meget lidt sandsynligt, at sønnen i den tid har været hjemme på orlov. Der var jo immervæk langt fra Slesvig til Spjellerup, og rejsen var tilmed besværlig og langsommelig.

Jens Christensens færden umiddelbart efter hjemsendelsen sidst på året 1860 har været vanskelig at udrede, men formentlig opholdt han sig midlertidigt hjemme i Spjellerup og gik til hånde i sin fødegård. Om det var i dette tidsrum, han mødte pigen fra Havnelev, som senere skulle blive hans kone, står ikke helt klart, for han kan jo godt have truffet hende, da han som tyveårig tjente i Havnelev.

Pigen hed Inger Marie Hansen og var født den 24. december 1838 som datter af gårdmand Hans Larsen i Havnelev og hustru Sidse Boesdatter, der stammede fra Bjælkerup i Store Hedinge landsogn. Hans Larsen havde fra 1832 været fæster under Højstrupgård, men døde allerede 1840, så Inger Marie har sikkert ikke kunnet huske sin far. Et års tid senere fik hun en stedfar, idet hendes mor mellem jul og nytår 1841 giftede sig med sin tjenestekarl, Peder Jensen, som kort efter fik fæstebrev på gården i Havnelev. Hun var 14 år ældre end sin mand.

Inger Marie fik ved sin konfirmation, søndag efter påske 1853, et meget smukt skudsmål af pastor Fog, som året i forvejen var blevet sognepræst i Lille Hedinge-Havnelev. Om hendes ungdomsår vides intet, men i efteråret 1861 blev der i Havnelev kirke lyst til ægteskab for hende og Jens Christensen, som på det tidspunkt var tjenestekarl i Havnelev, formentlig hos hendes stedfar.

Efter brylluppet opholdt de nygifte sig nogle måneder i Havnelev, vist nok i hendes barndomshjem. Formodentlig har de i dette tidsrum søgt med lys og lygte efter en landejendom, som de var i stand til at købe. Megen kapital havde de ikke at gøre godt med ifølge Falk Rønne, og det kan vist lyde rimeligt nok, for sandsynligvis havde Inger Marie kun rådighed over sin fars arv, mens Jens Christensen, så vidt det kan ses, havde endnu mindre at slå til side med, eftersom der ikke var foretaget skifte efter hans far. Moderen hensad i uskiftet bo med den næstældste søn, Anders, som gårdbestyrer, men formentlig støttede familien Jens Christensen, da han den 6. maj 1862 fra Anders Nielsen overtog køberetten til hans parcelliststed Teglgården i Store Ebberup i Bjernede sogn, Sorø amt. Ejendommen havde matrikelnummer 5b af Ebberup med et hartkorn af 1 td. 4 skpr. 2 fdk. 1 alb. og svarede i gammelskat 14 rdl. 22 sk. Den egentlige overdragelse havde dog fundet sted allerede den 26. april.

Den 16. maj 1862 brød så den lille familie op fra Havnelev og flyttede til Store Ebberup. Inger Marie gik ved den tid på faldende fode og otte dage efter, at flytningen var overstået, nedkom hun med et dødfødt pigebarn. Det tegnede således ikke alt for lyst til at begynde med.

Hvad det økonomiske angik, klarede Jens Christensen bravt for sig. De 300 rdl., der skulle erlægges kontant til Anders Nielsen, betalte han den dag, Inger Marie kom i barselsseng, og han nåede i alt at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

betale 1600 rdl. til den oprindelige ejer af gården, Anders Frandsen, så han kun skyldte 3000 rdl. i ejendommen. Det var måske nok lidt rigeligt for et jordbrug af denne størrelse, men foreløbig klarede de sig, og alt så efterhånden lysere ud.

Den 1. juli 1863 fik de en lille datter, der den 26. september blev døbt i Bjernede kirke og fik navnet Else Marie. Jens Christensen og hans kone var på det tidspunkt så godt hjemme i Store Ebberup, at det ikke var familien, men deres naboer, der var faddere til deres lille pige.

Krigen 1864

Men netop som alting syntes at være i den bedste gænge i Teglgården, begyndte mørke skyer at trække sammen om Danmark. Den evige uro i hertugdømmerne, Bismarcks raslen med sablen og de danske politikeres hovedløse bestræbelser for at indføre en fælles forfatning for Slesvig og kongeriget, skønt det stred mod aftalerne i London, bevirkede at alt blev så usikkert. Det hele kulminerede, da Frederik VII døde, og Christian IX nødtvungent underskrev fællesforfatningen. Først indkaldtes det mandskab, hvis afdelinger var garnisoneret i hertugdømmerne, og da 4. dragonregiment jo lå i Slesvig, var Jens Christensen mellem de først indkaldte. Allerede den 11. december 1863 drog han af sted til Slesvig for at melde sig ved regimentet, der under truslen om en forestående krig var udvidet til seks eskadroner mod normalt fire. Jens Christensen blev derfor forsat fra 2. til 5. eskadron. I tiden indtil krigen brød ud, gjorde regimentet vagttjeneste ved Ejderen og Ejderkanalen, men blev derefter trukket op i Angel.

Den 3. februar, dagen efter slaget ved Mysunde, fik Jens Christensen stunder til at skrive følgende brev til Inger Marie derhjemme i Ebberup:

»Elskede dyrebare Kone.

Jeg har bekommet Dit Brev og Pengene, det gjør mig meget ondt, at jeg ikke har kunnet skrive Dig til før, da jeg meget godt ved, Du er bekymret for mig, nu da Krigen er begyndt. Men det skal Du ikke være, kjæreste Inger, thi vil Vorherre bevare mig, saa har det ingen Nød, og er det hans Villie, at jeg skal falde, saa vil han ogsaa sørge for Dig og den lille Marie. Og han kan forsørge Eder langt bedre, end jeg er i Stand til. Lad derfor ikke Modet synke, min Elskede, vel synes det, som om Du var ret forladt i Øjeblikket, men kjæreste, dyrebare Inger, Du er ikke saa forladt, som synes, thi den Gud, som styrer alt, han vil ikke glemme Eder, I to Kjære. Du kan tro, kjæreste Inger, at mine Tanker er hos Dig, ligesaa ofte som der er Lejlighed til det, men naar Kuglerne piber om Ørene, saa maa man tænke paa sig selv, saalænge det varer.

Kjæreste Inger, Du maa aldeles ikke tro, at jeg er ulykkelig, fordi jeg er i Fare. Nei, tværtimod er jeg ganske rolig til enhver Tid, og jeg er aldeles ikke bange for at dø, hvis det er Hans Villie, men med Hans Villie haaber jeg ganske vist at komme hjem til Eder igjen. Vi har slodset med Prøjserne i 3 Dage, men i Dag har vor Eskadron ikke været med, vi har mistet 2 Mand. Igaar faldt der 200 af Danske og 700 af Prøjserne. Vi sloges ved Misunde, og hele Byen brændte af. Idag gaar det løs ved Slesvig. Nu maa jeg ende min Skrivelse, thi Tiden er knap og Lejligheden er daarlig. Saafremt der er Lejlighed, skal jeg skrive igjen. Lev vel I to Elskede og skriv Jens Christensen snart til.«

Jens Christensen fik imidlertid ikke lejlighed til at få brevet sendt af sted, dels på grund af tjenesten og dels på grund af tilbagetoget, der blev påbegyndt den 5. februar, og som først endte, da 4. dragonregiment nåede over til Als, hvor 2. eskadron blev indkvarteret i Brandsbøl, ikke ret langt fra Nordborg, og først her fik han igen lejlighed til at skrive hjem. Under da-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ægteparret Jørgen og Kathrine Fink fotograferet som ældre i deres have ved graven, som de har smykket i tidens stil. Det var under et besøg hos dem i april 1877, at Holger Drachmann fik inspiration til det digt, som indtil nutiden har bevaret kendskabet til denne grav ved alfarvej: »De vog dem, vi grov dem en grav i vor have«. Fot. 1890 i Museet på Sønderborg slot.

toen Brandsbøl den 11. februar 1864 skrev han på samme brevark følgende brev til sin kone:

»Dyrebare elskede Inger.

Du kan tro, at det har smertet mig meget, at jeg ikke har kunnet skrive til Dig før, da jeg ved, det har forvoldt Dig saa stor Sorg, men det har ikke været mig muligt at faa Lejlighed til at skrive før, da vi bestandig har flakket omkring og slaaedes med Prøjserne lige til i Aftes. Vi er nu kommet til Als, her har vi Ro, og derfor iler jeg med at lade Dig vide, at jeg, Gud være lovet, er rask og sund og har modtaget de 5 Rdl., som Du sendte mig, hvorfor jeg takker Dig meget. Kjæreste Kone, lad mig se, at Du ikke sørger for meget, thi med Guds Hjælp kommer jeg nok hjem til Eder igjen. Det er frygteligt at se, som det gaar herovre, men nu er man snart vant til det, saa man ikke tager sig stort af det. Min Hest har faaet en Kugle i Halsen, men det gør den ikke videre noget, jeg har redet paa den hver Dag.

Elskede Kone, Du maa ikke sørge for mig, thi jeg er ikke saa ulykkelig, som Du tror. Husk paa, der er en Gud, som styrer alting, og han vil ikke glemme hverken mig eller Eder. Er det hans Villie, at jeg skal falde, saa være forvisset om, at han vil forsørge dem, jeg efterlader mig, og han kan gjøre det langt bedre, end jeg vilde være istand til. Denne Tanke, min Elskede, den opliver bestandig mit Mod, og den vil ogsaa trøste mig i mit sidste Øjeblik, hvis jeg skal dø herovre, men jeg haaber dog ganske vist at komme hjem til Eder igjen.

Jeg vil nu ende min Skrivelse for denne Gang, og mit inderligste Ønske er, at Du nu, allerkæreste, og vor lille Marie begge

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

to maa være bestandig raske og lykkelige, samt at den lykkelige Dag snart maatte rinde, da jeg atter kunne omfavne Eder og leve sammen med Eder.

Lev vel og kys Din lille Marie fra mig, endnu en Gang lev vel. Det ønsker Jeres trofaste Mand og Fader

Jens Christensen«.[1)]

Der var imidlertid ingen af brevene, der nåede frem til Inger i Store Ebberup, og det havde nok flere årsager. Postgangen var på grund af forholdene uregelmæssig, og når Jens Christensen ikke var i sit kvarter på Als, var han snart i Dybbøl-stillingen og snart på forpost i forterrænet. Den 22. februar, elleve dage efter, at han havde skrevet sit sidste brev færdigt, gjorde han tjeneste som ordonnans ude i terrænet mellem skanserne og forposterne. Løjtnant Helms, der lå med sin deling fra 18. regiments 2. kompagni i nærheden af Bøffelkobbel skov, fortæller i sine erindringer, at han just af sine folk havde fået underretning om, at der lå prøjsere bag træerne i skoven, og at de blev beskudt bagfra, da han pludselig hørte skud og i samme øjeblik så en dragonordonnans komme sprængende i fuldt firspring frem ad vejen fra Hvilehøj. Der blev vinket til dragonen, at der var fjender i skoven. Han kastede hurtigt sin hest om, men blev i det samme ramt af et dræbende skud, så han sank af sadlen.[2)]

Familien Fink, der boede i huset ved skoven, havde lukket sig inde, mens der blev skudt, men kiggede ud og så, hvad der var sket. Da skydningen var hørt op, gik Fink og hans hustru ud, løftede dragonen op og bar ham ind i sengen, hvor han straks efter døde.

Lidt senere fandt de den døde infanterist, som de også bar ind, og et par dage senere begravede de Hans Hansen og Jens Christensen i deres lille forhave og dækkede dem til med den blå rytterkappe.[3)]

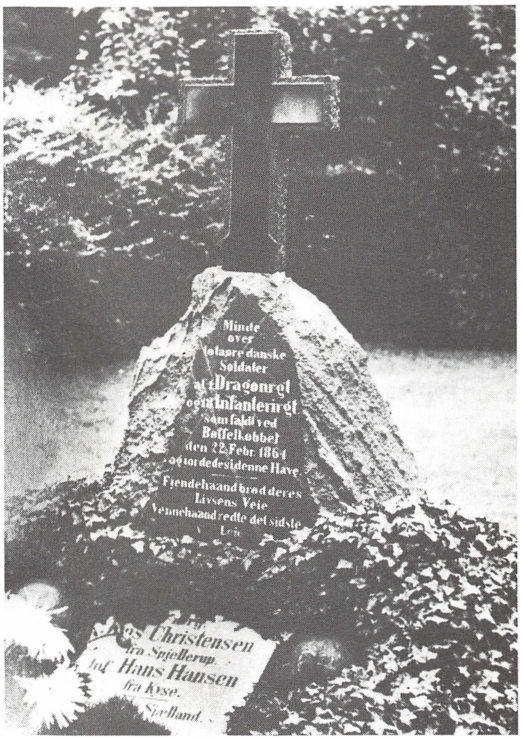

»Graven ved alfar vej« kan endnu ses i haven foran det lille hus i landsbyen Bøffelkobbel mellem Sønderborg og Nybøl. Graven passes smukt af husets nuværende beboere. Fot. Museet på Sønderborg slot (ældre postkort).

Enken

I modsætning til Hans Hansen, der endnu et par år efter krigen var meldt savnet, blev Jens Christensens død hurtigt oplyst i regimentets stambog (i Hærens arkiv) ved følgende lakoniske meddelelse: »22/2 64 falden ved Sundeved under forpostfægtningen«.

Også Inger Marie Hansen i Store Ebberup modtog ret hurtigt den triste meddelelse om sin mands bitre skæbne. Allerede den 8. april samme år kunne hun gå til skifteforvalteren i Sorø birk med en anmeldelse om, at »parcellist af Teglgården i Store Ebberup, Jens Christensen, der var indkaldt til militairtjenesten, var falden i forpostfægtningen i Sundeved den 22. februar dette år, og at han efterlader af ægte-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skab med efterlevende enke Inger Marie Hansen en datter Else Marie Christensen, f. 1.7. 1863.« Samtidig anmodede hun om tilladelse til at hensidde i uskiftet bo, og denne tilladelse forelå allerede den følgende dag.

Ansøgningen om tilladelse til at hensidde i uskiftet bo må formentlig ses som et udtryk for Inger Maries alvorligt mente beslutning om, at hun så længe som muligt ville forsøge at klare ejendommen selv med betalt hjælp, men der gik ikke ret lang tid, før hun måtte give op over for denne opgave. Der gik ikke engang to år, som Falk Rønne beretter, men kun to måneder, så henvendte hun sig til skifteretten og bad om, at der måtte blive holdt skifte efter Jens Christensen. Det blev naturligvis imødekommet, og skiftet blev holdt den 13. juni 1864. Inger Marie arvede forlods halvdelen af boets overskud, hvortil kom en fjerdedel af den anden halvdel, ialt 73 rdl. 4 mk. 10⅝ sk., mens datteren fik tre fjerdedele af halvdelen, nemlig 44 rdl. 1 mk. 12⅞ sk.

Nyt giftermål

To måneder efter, at skiftet havde fundet sted, opgav Inger Marie omsider helt selv at drive ejendommen. Den 14. august blev hun i Bjernede kirke viet til en ældre ungkarl ved navn Christoffer Jacobsen, der på den tid opholdt sig i Store Ebberup, formodentlig som hendes tjenestekarl. Han var 21 år ældre end Inger Marie og født den 22. december 1817 i Hadstrup i Beldringe sogn ved Præstø som søn af gårdmand Jacob Olsen og Margrethe Pedersdatter, der dog ved sønnens konfirmation i 1833 nævnes som husmandsfolk i Dyrlev. Christoffer Jacobsen hørte vist nok ikke til de allerbedst begavede. Ganske vist roste præsten, der konfirmerede ham, hans opførsel, der var upåklagelig, men samtidig blev hans kundskaber betegnet som særdeles mådelige. Måske var det årsagen til, at han først i en fremrykket alder fik foden under eget bord. Om hans færden, indtil han i 1864 dukkede op i Store Ebberup, vides intet.

Allerede otte dage efter, at skiftebrevet var udstedt, havde Christoffer Jacobsen fået skøde på Teglgården. Det var dateret den 21. juni og udstedt af den tidligere ejer, Anders Frandsen, og dette skøde blev tillige med vielsesattesten for Inger Marie, Jens Christensens enke, og Christoffer Jacobsen tinglæst ved Sorø by og birks ret den 8. februar 1866.

Trods ægteskabet med Christoffer Jacobsen vedblev Inger Marie at have forbindelse både til sin egen familie i Havnelev og til Jens Christensens pårørende. Da hendes tidligere svigermor, Else Margrethe Jensdatter i oktober 1869 døde, kunne hun godt nok ikke selv være til stede ved skiftet efter hende, men måtte have en anden til at gå i sit sted. Arvingerne var de to brødre til Jens Christensen, Niels, der var præsteforpagter i Lyderslev, og Anders, der siden faderens død i 1860 havde bestyret gården for sin mor.

Desuden var der en søster, Kirstine Christensdatter, der var gift og bosat i Havnelev, og hun mødte ved skiftet ikke blot på egne vegne, men også som værge for sin umyndige broderdatter, den seks år gamle Else Marie Christensen, der boede hos moderen og stedfaderen i Store Ebberup. Den lille piges arvelod ved skiftet androg ialt 112 rdl. 16¾ sk., og hun arvede på lige fod med sin faster og de to farbrødre.

Ved dette skifte var det i øvrigt sidste gang, Else Marie Christensen omtales som bosat i Store Ebberup, og der var i det hele taget tyst om familien i årene efter, at hendes mor havde giftet sig med Christoffer Jacobsen. De forlod da også Bjernede sogn senest i 1871, for den 21. juni dette år, syv år efter, at han havde fået skøde på ejendommen, skrev Christoffer Jacobsen i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Forfatteren af denne artikel har ikke kunnet opspore fotos af krigsenken Else Marie Christensen. Men det er ikke urimeligt at forestille sig, at hun har lignet denne ukendte kvinde fra slutningen af forrige århundrede. – Der er et spring fra fotos som dette og til tegningen på forsiden af Falk Rønnes bog.

Vridsløselille under på et endeligt skøde på Teglgården i Store Ebberup, der nu blev overtaget af en kone ved navn Else Kirstine Christoffersdatter, og dette skøde blev tinglæst i Sorø den 15. juli samme år.

Eftersom Christoffer Jacobsen underskrev nævnte skøde i Vridsløselille, måtte det formodes, at familien var flyttet til Herstedvester sogn. Det var dog ikke tilfældet. Derimod viste det sig, at Christoffer Jacobsen havde slået sig ned i Herstedøster by og sogn, hvor han nævnes som jordbruger i 1872, da han og Inger Marie den 19. maj – efter otte års ægteskab – fik en søn, der i dåben blev kaldt Jens Christian. Fem år senere, den 8. april 1877, blev Else Marie Christensen konfirmeret i Herstedøster kirke, hvor hun fik ug for sine kundskaber og mg for opførsel. Det oplyses, at hun da opholdt sig hjemme hos forældrene i Herstedøster men også, at hun var datter af afdøde jordbruger Jens Christensen.

Kort efter forsvandt familien sporløst fra Herstedøster, og det har ikke været muligt at finde ud af, hvor den flyttede hen. Der kan derfor ikke oplyses noget om den skæbne, der blev Jens Christensens datter til del. Det ligger dog fast, at hun livet ud bevarede forbindelsen med sin fars familie. Det blev meddelt ved afsløringen af mindestenen i Spjellerup kirke den 22. februar 1964 af en ældre slægtning, der havde kendt Else Marie.[4)]

Forhåbentlig er det af ovenstående fremgået, at digt er én ting, men virkeligheden ofte noget helt andet. Under alle omstændigheder var *den virkelighed,* der var grundlaget for Jørgen Falk Rønnes lille fortælling om den unge krigsenkes skæbne, jo nok adskilligt mere barsk end den, forfatteren skildrer. Alene den kendsgerning, at Inger Marie fik i sinde at »forandre sig« allerede to måneder efter, at hun havde modtaget budskabet om sin mands død, står i grel modsætning til det, Falk Rønne beretter, og vidner om de hårde livsvilkår, hun som enke var underkastet. Det var simpelthen nødvendigt for hende at gifte sig, og det indrettede hun sig efter. Det udelukkede dog ikke, at hun vedblev at mindes ham, hun i sin ungdom havde knyttet sig til. Så megen sandhed er der måske nok i Falk Rønnes poetiske fremstilling af forholdene!

Kildehenvisninger

1) Th. Kaufmann: I fjendevold. 1963, s. 87-93.
2) Henrik Helms: Livserindringer. 1912, s. 163.
3) H. Boeck: Danske mindesmærker og krigergrave. 1940, s. 150f.
4) Næstved Tidende, 24. febr. 1964.

Herudover er oplysninger hentet i kirkebøger for Spjellerup, Frederiksberg, Havnelev, Bjernede, Beldringe og Herstedøster sogne, lægdsrulle for Bjernede sogn 1862, skøde- og panteprotokol for Sorø by og birk 1865-67, fol. 183-85 og 1871-72 fol. 436, skifteprotokol for Sorø birk 1863-70, fol. 73 og 77, og skifteprotokol for Stevns-Fakse herreder 1867.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Løjt sogns Danske Samfund 1933-64

Af HANS SCHULTZ HANSEN

»Danske Samfund« spillede i årene efter 1933 en vigtig rolle blandt de nationale danske organisationer i Nordslesvig, men er nu overalt enten opløst eller sygnet hen. Hans Schultz Hansen, der har beskæftiget sig en del med Løjt sogns historie, giver i denne skildring af Løjt sogns Danske Samfund et billede af de Danske Samfunds typiske aktiviteter og af den udvikling, som de fleste af lokalforeningerne har gennemgået.

Den tyske offensiv

Den nationalsocialistiske bevægelses sejr i Tyskland i januar 1933 skabte hurtigt i slesvig-holstenske grænsepolitiske kredse en stærk forventning om flytning nordpå af den dansk-tyske grænse af 1920, som man aldrig havde affundet sig med. Den 24. marts 1933 udtalte NSDAP-borgmesteren i Eckernförde, Dr. Sievers, således: »Vi må klart og iskoldt sige danskerne, hvad vi vil. Vi vil have Nordslesvig igen. Begriber danskerne ikke, at grænsen må revideres, kan det tidspunkt komme, hvor der med kendsgerningernes magt træffes en afgørelse, der ikke passer danskerne, men som det enige Slesvig-Holstens vilje bestemmer.«

I virkeligheden havde de lokale slesvig-holstenske nazister ingen rygdækning for disse synspunkter i Berlin, men det kunne man dengang ikke vide, og Nordslesvigs dansksindede befolkning blev derfor opskræmt af udtalelser som den citerede. Ikke mindst frygtede man, at den hårde landbrugskrise ville være en god grobund for grænseflytningsagitationen.

Også i Løjt sogn mærkede man, at tyskheden var i offensiven. Folkeafstemningen den 10. februar 1920 havde ikke vist dens sande styrke i sognet. For mens den tyske andel af stemmerne i 1920 var på 24%, var den tyske andel af landbrugsejendommene i 1924 på 30%, og andelen af arealet 41% – af jordværdien hele 48%. Særlig i Barsmark, Stollig og Skovby var mange store gårde i tysk besiddelse. Udviklingen i det tyske stemmetal ved folketingsvalgene op til 1933 viste da også, at tyskheden i sognet var meget stabil:

1920	146 stemmer	= 23%
1924	156 stemmer	= 20%
1926	200 stemmer	= 24%
1929	186 stemmer	= 21%
1932	200 stemmer	= 20%

Desuden viste tyskhedens styrke sig ved, at der i 1924 kunne grundlægges en tysk privatskole i Skovby. I 1933 havde den 60 elever.

Den dansksindede befolkning søgte på flere måder at imødegå den tyske grænseflytningsagitation. Her kan nævnes dannelsen af Det Unge Grænseværn og dets store stævner i Tønder og på Dybbøl i forsommeren 1933. Men man følte det som en særlig nødvendighed at fremme det danske forenings- og mødearbejde i grænseområdet, hvor tyskheden stod stærkest og hvor agitationen var kraftigst. Derfor indkaldtes Grænseforeningens, Skoleforeningens og Sprogforeningens tillidsmænd til møder, den 16. oktober 1933 i Tønder og den 17. oktober i Aabenraa. På møderne blev det vedtaget at oprette »Danske Samfund« i 32 sogne i den sydlige del af Nordslesvig. De 32 lokale »Danske Samfund« skulle derefter samles i en fællesorganisation »Grænsesognenes Danske Samfund« med en hovedbestyrelse, hvis formand blev direktør for Sønderjydsk Hypoteklånefond, Martin Hammerich, Tønder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det tyske mindretal stod stærkt i Løjt sogn, især blandt de største af jordbesidderne. Allerede i 1924 lykkedes det at få oprettet en tysk privatskole i Skovby. Billedet viser skolens indre omkring 1940 med lærer Johansen, 32 elever og Adolf Hitler på væggen. Fot. Løjt lokalhistoriske arkiv.

Løjt Sogns Danske Samfund stiftes

På mødet i Aabenraa havde gdr. Peter Frank, Stollig, og lærer Andersen, Bodum, været tilstede som repræsentanter for Løjt sogn. Førstnævnte forestod det forberedende arbejde med indsamling af medlemslister. I protokollen for Løjt Sogns Danske Samfund står om denne medlemshvervning: »Listerne er blevet godt modtaget i saa at sige ethvert dansk Hjem, hvor de hidtil er kommet. Før det stiftende Møde blev holdt, naaedes 514 Medlemmer.«

Det stiftende møde fandt sted den 11. november 1933 i det i 1930 opførte Løjt Sogns forsamlingshus. Man havde ønsket Martin Hammerich og Det Unge Grænseværns formand Peter Marcussen som talere, men i deres sted mødte de danske nordslesvigeres nu aldrende, men stadig fuldt aktive førstemand, H. P. Hanssen fra Aabenraa, der fik ordet efter man havde afsunget »Jeg vil værge mit land«. I protokollens referat af H. P. Hanssens tale står: »Vor store Realpolitiker opfordrede kraftigt til at se Kendsgerningerne i Øjnene og manede til Samling og Handling – bl.a. over for Tyskernes vidtforgrenede Muldvarpearbejde, deres Angreb og Overgreb, som han nævnte mange Eksempler paa.«

Peter Frank oplæste vedtægterne, der blev enstemmigt vedtaget. Blandt paragrafferne kan nævnes den første: »Samfundets Formaal er at samle alle Danske i Løjt Sogn, uanset Parti eller Retning, om Røgt af Danskhedens Tarv i Sognet« og den anden: »Hver dansk Mand eller Kvinde i Sognet kan blive Medlem af Samfundet ved at tegne sig paa Medlemsliste, dog at Optagelsen skal godkendes af Bestyrelsen.« For at få alle med var medlemskabet i den

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

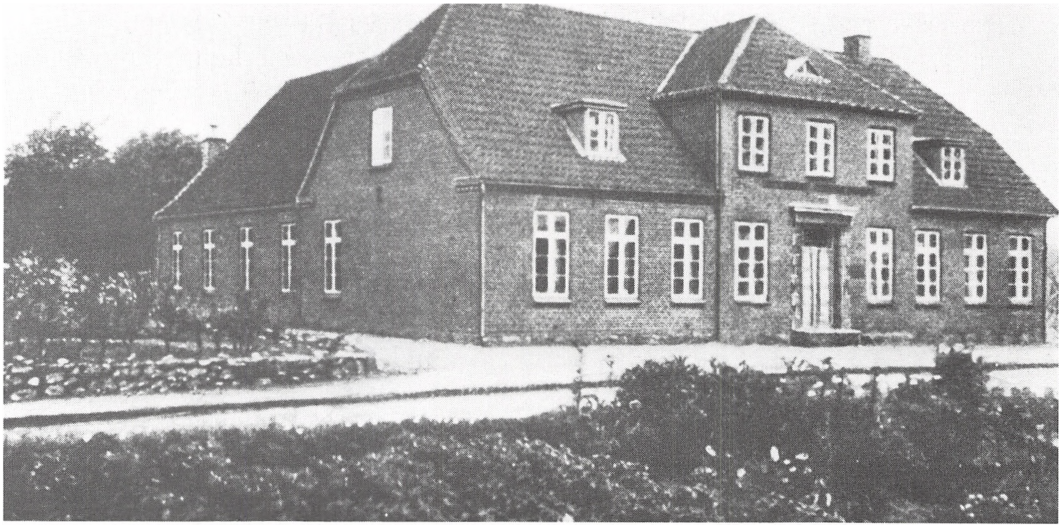

Det stiftende møde i Løjt Sogns Danske Samfund fandt sted den 11. november 1933 i det nye forsamlingshus, der var blevet indviet i december 1930. Løjt sogn fik således først ret sent sit forsamlingshus; det første i Nordslesvig var bygget allerede i 1892. Fot. Historiske Samlinger, Aabenraa.

Det skarpe sociale skel i Løjt sogn mellem gårdejere og arbejdere havde længe holdt sidstnævnte borte fra det nationale arbejde, der helt blev domineret af gårdejerne og deres kreds. Men ved oprettelsen af Danske Samfund forsøgte man at få alle grupper med. Det havde dog også været tilfældet ved forsamlingshusets opførelse. Mens bønderne ydede hovedparten af de frivillige økonomiske bidrag, leverede arbejdere og håndværkere arbejdskraft. På billedet ses de sidstnævnte ved rejsegildet på forsamlingshuset i 1930. Fot. Løjt lokalhistoriske arkiv.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

første årrække gratis. Derimod opkrævedes entre ved møder og fester. Danske Samfund i Løjt sogn modtog derudover bl.a. støtte fra fadderskabsforeningen for Løjt sogn i Svendborg.

På det stiftende møde valgtes den første bestyrelse, der kom til at bestå af:
Landmand M. Martinsen for Bodum
Gårdejer A. Hjortlund for Skovby
Arbejdsmand M. Faaborg for Stollig
Arbejdsmand P. Enevoldsen for Barsmark
Gårdejer Claus Ries for Barsmark
Sognerådsformand Jes Hohlmann for Løjt Kirkeby
Gårdejer Mads Lildholdt, Fasbro for Løjt Kirkeby
Arbejdsmand Chr. Jepsen for Løjt Kirkeby
Gårdejer P. Kjer for Nørby.

Alle sognets byer var således repræsenteret efter størrelse, og det ses, at man søgte en bred social sammensætning af gårdejere og arbejdsmænd. I referatet hedder det: »Chr. Jepsen udtalte paa Arbejdernes Vegne Tilslutning til Samfundets Opgave, hvad Grænsespørgsmaalet angik ...« Den tid var nu forbi, hvor man ikke lod arbejdere deltage i ledelsen af det dansk-nationale arbejde, og hvor disse omvendt ikke viste det nogen større interesse. Forklaringen herpå antydes i et spørgsmål, som Chr. Jepsen stillede til H. P. Hanssen om forholdet til de danske nazister. For arbejderbefolkningen måtte socialdemokratiets og fagbevægelsens barske skæbne i Tyskland den 2. maj 1933 være et skræmmebillede på, hvad man kunne vente sig i tilfælde af grænsens flytning nordpå.

Det stiftende møde sluttede med, at man mindedes våbenstilstandsdagen for 15 år siden og udbragte et leve for H. P. Hanssen. Der tegnedes desuden 37 nye medlemmer, så det samlede medlemstal nåede op på 551. På bestyrelsens første møde valgtes Jes Hohlmann til formand, Chr. Jepsen til næstformand og Alfred Hjortlund til sekretær.

Virksomhed 1933-40

Om virksomheden i Løjt Sogns Danske Samfund i året 1936 indberettede Peter Frank (formand 1936-1944) til DS' hovedbestyrelse: »Løjt Sogns D.S. holder tre faste Møder, d.e. Afstemningsfesten, Kongens Fødselsdag og Generalforsamlingen«. Ud over disse arrangementer afholdt man undertiden møder i samarbejde med andre foreninger i sognet, f.eks. ungdomsforeningen og husholdningsforeningen. Som talere på møderne kan før 1940 nævnes: Inger Enemark, Tønder (fremtrædende i Det Unge Grænseværn), Martin Hammerich, kreditforeningsdirektør P. A. Callø, Haderslev, H. P. Hanssen, rektor Mogensen, Aabenraa Statsskole, redaktør Ernst Christiansen, Flensborg, og redaktør Kamphøvener, Aabenraa.

I 1936 festligholdt man genforeningsdagen med afsløring af en genforeningssten. Blandt de øvrige arrangementer må udflugter til Svendborgs fadderskabsforening nævnes.

I den førnævnte beretning fra 1936 påpegede Peter Frank landbrugskrisens betydning i den nationale konfrontation, idet han fandt, at den udnyttedes af mindretallet til at »skabe Bitterhed i Sindet« hos de kriseramte: »Vi er opmærksomme paa dette og søger efter bedste Evne at gribe ind og rette, hvad vi kan. Noget vi ofte støder paa ved saadanne Lejligheder er Uvidenhed og Forvrængninger af de faktiske Forhold, og det vilde være et stort Gode og styrke Danskheden meget, hvis vi i højere Grad var i Stand til at sprede mere, sande Oplysninger ud til den Enkelte end vi er i Stand til nu. Den sande Oplysning er Danskhedens bedste Hjælper. Forvrængninger og Vildledelser er Tyskhedens stærkeste Vaaben.«

En måde at modvirke dette på var mødevirksomheden, en anden var uddelingen af pjecer. I 1934 uddeltes således en pjece med en tale af Hammerich og året efter

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1936 var et festår for den danske bevægelse i Løjt sogn. Ved genforeningsfesten den 15. juni afsløredе man således en genforeningssten (se Det gamle Løjt VI, s. 141ff). På billedet øverst ser man stenen blive hejst op på en solid vogn for at blive transporteret til stenhuggeren.

Samme år kom kong Chr. X og dronning Alexandrine på besøg. På billedet nederst bydes kongeparret velkommen af sognerådsformand Nis Petersen uden for forsamlingshuset. Endvidere ses til venstre amtmand Refslund-Thomsen.

Fot. hhv. Historiske Samlinger, Aabenraa, og Løjt lokalhistoriske arkiv.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sammes pjece om det slesvigske spørgsmål indtil 1920.

I den citerede beretning hed det endvidere: »Overfor aktuelle Hændelser som f.E. aggressiv Optræden fra tysk Side ved Ejendomskøb, Paavirkning af mindre stærke Sjæle til at sende Børn i tysk Skole osv. staar Bestyrelsen med et vaagent Øje. Og der har her i Sognet i det forløbne Aar været rigeligt at gøre. I en Del Tilfælde har en personlig Samtale af de rette Mænd haft en meget heldig Virkning.«

Med aggressiv tysk optræden ved ejendomskøb tænker Frank uden tvivl på de indledende faser af den såkaldte Stollig-affære, der var påbegyndt netop i november 1936, hvor beretningen blev til, med forskellig chikane mod Jørgen Warming, der ved en tvangsauktion havde overtaget en hidtil tyskejet gård i Stollig. Derudover understreger citatet den personlige påvirkning, som også var en af Danske Samfunds funktioner, og hvor den store bestyrelse med repræsentanter fra alle byer i sognet var et godt redskab.

Bestyrelsen virkede samtidig som en art »efterretningstjeneste« for hovedbestyrelsen. Årsberetningen fra 1936 er flere gange nævnt. Endvidere besvarede bestyrelsen de spørgeskemaer, som hovedbestyrelsen udsendte, i 1934 således om sproget i de offentlige råd og om den nationale stilling i sognet generelt (kampen om jorden, tyske privatskoler, tyske og danske nationalsocialistiske organisationer, disses aktiviteter, boycot af danske handlende og ønsker om økonomisk støtte). I 1938 spurgte hovedbestyrelsen, om hjemmetyskernes optræden var påvirket af Østrigs »Anschluss«, hvad man dog ikke mente i Løjt sogn.

Som den sidste, men vel nok vigtigste af Danske Samfunds aktiviteter 1933-39 skal valgarbejdet nævnes. I beretningen for 1936 skrives: »Ved de politiske Valg og ved eftersynet af Valglisterne o.l. er hele D.S.' Bestyrelse i Aktivitet.« Arbejdet ved valgene – såvel til folketing, landsting, sogne- og amtsråd som menighedsråd – bestod i gennemgang af valglisterne, arrangering af valgkørsel, dvs. kørsel af især ældre vælgere til valgstederne, og ikke mindst personlig påvirkning af vælgerne. »De forskellige Bestyrelsesmedlemmer ordner Valgdeltagelsen indenfor hver sit Distrikt«, hed det således forud for det vigtige valg den 3. april 1939.

Valget fandt sted på baggrund af en spændt udenrigspolitisk situation, hvilket Slesvigsk Parti ikke lagde skjul på. På en valgplakat nævntes således Hitlers succesrige indlemmelser af Østrig, Sudeterland, Böhmen, Mähren og Memel med angivelse af datoerne og dernæst »3. april 1939: Nordslesvig stemmer på Slesvigsk Parti!«

Mindretallet håbede at opnå to mandater i håb om, at en fordobling af mandattallet kunne afstedkomme en grænserevision. Der udfoldedes derfor en stærk aktivitet, i Løjt sogn således med udgivelsen af »Løjt Sogns Valgavis«, hvor forhåbningen til Hitler kom klart til udtryk.

Men heller ikke på dansk side var man passiv. Foruden de enkelte partiers valgmøder, hvor man lagde en dæmper på kritikken af de andre danske, demokratiske partier, afholdt Danske Samfund den 28. marts et nationalt møde med seminarierektor Morten Bredsdorff, Tønder, og Troels Fink, dengang cand.mag. og sekretær i Danske Samfunds fællesorganisation, som talere. Finks valgpjece »Propaganda og Realiteter«, hvor tyskernes påstande blev imødegået, blev uddelt i sognet.

I landsdelen som helhed fik Slesvigsk Parti kun en meget beskeden fremgang – ikke nok til mandat nr. to. I Løjt sogn var fremgangen lidt større:

Valget	Nordslesvig	Løjt sogn
1935	12617 st. = 15,5%	296 st. = 26,3%
1939	15016 st. = 15,9%	353 st. = 27,4%

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tvangsauktion

efter Begæring af Overretssagfører Holger Boeck, Aabenraa, for en Pant- og Udlægshaver over den Landmand Thomas Pørksen, Stollig, tilhørende i Stollig beliggende Ejendom, af Areal 27,6973 ha, Ejendomsskyldværdi 41,000 Kr., afholdes

Onsdag den 23. Septbr. 1936, Efterm. Kl. 2,

paa Dommerkontoret, Værelse Nr. 8, hvor de Tvangssalget vedrørende Dokumenter ligger til Eftersyn.

Ejendommen kan beses ved Henvendelse paa samme.

Aabenraa Købstad m. fl. Herreders Fogedret, den 3. Septbr. 1936.

C. Jul Christensen.
cst.

Forholdet mellem det danske flertal og det tyske mindretal i Løjt sogn var fra 1933 giftigt i ordets bogstaveligste forstand. I 1936 kom den tysksindede Thomas Pørksens gård i Stollig på tvangsauktion på grund af landbrugskrisen. Den blev overtaget af den dansksindede Jørgen Warming, og det medførte skarpe reaktioner, dels fra mindretallet og dels fra de kriseramte landmænd i »Landbrugernes Sammenslutning« (L.S.). Anonyme personer forsøgte at forgifte gårdens brønd ved at hælde olie og snavs i den, slog ruder ind og skrev trusselsbreve. Nazismens metoder var blevet importeret. Annonce i Hejmdal.

Virksomhed 1940-64

Den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 mindskede på ingen måde den dansksindede befolknings frygt for en flytning af grænsen nordpå. Da man ikke kunne regne med, at dette ville ske efter en demokratisk afstemning, besluttedes det at udvide Danske Samfund til at omfatte hele Nordslesvig. Organisationen fik derefter navnet »De sønderjydske Danske Samfund«, og gdr. Hans Andersen, Kongsbjerg, afløste den netop afdøde Martin Hammerich som formand. Danske Samfunds medlemstal angav overfor offentligheden danskhedens styrke. I Løjt sogn var medlemstallet ifølge en indberetning til hovedbestyrelsen i 1939 godt 800. Kassebogen giver for oktober kvartal 1941 634 medlemmer. De sønderjydske Danske Samfund nåede i 1943 op på 80.000 medlemmer.

Besættelsen medførte en standsning af den frie informationsstrøm. Befolkningens viden om, hvad der var foregået og foregik mellem besættelsesmagten og de danske politikere og myndigheder, var derfor sparsom. Danske Samfund fik her en ny rolle som kontaktled mellem den nationale ledelse og den danske befolkning. Den 4. maj 1940 holdtes således et møde for Danske Samfunds bestyrelse og tillidsmænd fra de øvrige nationale foreninger i Løjt sogn. Her fortalte Troels Fink om »Begivenhederne før og efter 9. April og de Forhold hvormed vi nu maa affinde os.« På samme måde kunne formanden Peter Frank i oktober samme år aflægge beretning fra to fortrolige møder, han havde deltaget i.

Derimod satte besættelsen ikke nogen total stopper for mødevirksomheden, selv om der naturligvis var visse rammer for, hvad der kunne siges. På mødet den 4. maj noteredes derfor om en foreslået genforeningsfest, at »Det fandt udelt Tilslutning.«

I 1942 tog man initiativ til oprettelsen af en dansk børnehave.

★

Det første møde efter befrielsen blev holdt den 22. maj. I mødereferatet står: »Formanden bød Velkommen og oplyste, at Frihedskæmperne var indbudt, da Dansk Samfund i Fællesskab med Frihedskæmperne agter afholdt en Fest Grundlovsdag d. 5. Juni.« Dermed føjedes en ny mødedato til de hidtidige: afstemningsfesten,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

genforeningsfesten og kongens fødselsdag. Og hertil kom fra 1946 en højtidelighed på befrielsesdagen samt et efterårsmøde i oktober. Løjt Sogns Danske Samfunds aktivitet nåede dermed sit højdepunkt, også medlemstallet lå højt, i 1945 på 686.

Med kapitulationen var alle tyske bestræbelser på en flytning af grænsen definitivt forbi, og det tyske nederlag samt retsopgøret reducerede mindretallets styrke og indflydelse i sognet – uden dog at eliminere den, hvad stemmetallene fra folketingsvalgene frem til 1968 viser:

1947	156 stemmer	= 13%
1950	137 stemmer	= 13%
1953,1	179 stemmer	= 16%
1957	174 stemmer	= 14%
1960	171 stemmer	= 13%
1964	182 stemmer	= 13%
1968	132 stemmer	= 9%

Antallet af tyske stemmer var altså, bortset fra valget i 1968, omtrent som i perioden 1920-32, men procentdelen var reduceret, fordi væksten i vælgertallet udelukkende var kommet danskheden tilgode.

En opløsning af Løjt Sogns Danske Samfund kom første gang på tale i 1948, men blev afslået både dengang og igen i 1950 og 1955. Medlemstallet faldt ganske vist, og var i 1951 nået ned på ca. 339, men aktivitetsniveauet opretholdtes uændret et stykke ind i 1950'erne, enkelte nye kom endog til, således fra 1951 gåsespil. I 1952 søgte man at arrangere en aftenhøjskole om »Familien og samfundet«.

I slutningen af 1950'erne begyndte aftrapningen imidlertid. Endnu i 1955 efterlyste gdr. Mads Lildholdt (formand fra 1944) »en mere national indstilling til valgene, særlig hos de borgerlige vælgere,« men i 1957 anså man det ikke længere for nødvendigt at etablere valgkørsel, og samme år fejredes kongens fødselsdag for sidste gang. I 1960 kunne man i anledning af 40-året for afstemningen samle 300 mennesker den 10. februar, men efter dette år gik det stærkt tilbage med arrangementerne. I 1964 fejredes sidste afstemnings- og 4. maj-fest, og der nedsattes et forretningsudvalg på tre mænd til at lede Løjt Sogns Danske Samfund i den hvileperiode, som nu indtrådte.

Formelt eksisterer det altså stadig, men i 1976 besluttede man dog at aflevere forhandlingsprotokollerne til Landsarkivet og at bruge den resterende kassebeholdning til at støtte udgivelsen af Jes M. Holdts »Glimt af Løjt sogns historie«. 1976 må således anses for at være Løjt Sogns Danske Samfunds sidste år.

Denne afvikling af Danske Samfund fandt sted overalt i landsdelen, og i 1970 havde man opløst hovedorganisationen »De sønderjydske Danske Samfund«. Baggrunden for afviklingen af Danske Samfund har nok først og fremmest været stabiliseringen af 1920-grænsen efter anden verdenskrig og den nationale afspænding mellem flertal og mindretal fra midten af 1950'erne, i forbindelse med et generationsskifte.

Denne udvikling må betegnes som et udelt gode. Et mere betinget gode, der også har medvirket til afviklingen af meget foreningS- og mødeliv, er derimod fjernsynet, der fra omkring 1960 kunne tilbyde oplysning og underholdning i hjemmene, som man hidtil havde måttet i forsamlingshus eller lignende for at få. Samværet mennesker imellem blev derved en dimension fattigere.

Henvisninger

Landsarkivet Aabenraa: Foreningsarkiv nr. 15, De sønderjyske Danske Samfund: nr. 7, 25. Privatarkiv nr. 462, A. Lebeck: nr. 25.

Aksel Lassen: Valg mellem tysk og dansk, Aabenraa 1976.

K. E. Larsen: Fra en stormfuld tid. De sønderjydske Danske Samfunds Historie, Sønderborg 1969.

Tr. Fink: Sønderjylland siden Genforeningen i 1920, København 1955.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fra indvielsen af Det rullende Museum den 7. maj 1986. – Af sikkerhedsmæssige grunde er der ingen vinduer på vognens sider, kun ovenlys i loftet. Dette krav til sikkerheden betød, at vognen ville fremtræde som en kedelig, tillukket trækasse, hvis den ikke blev udsmykket, men der var ingen penge på regnskabet hertil. Heldigvis var Sparekassen Sønderjyllands Fond parat til at betale for en prægtig udsmykning med 16 m² naturalistisk maleri, udført på vandfast krydsfinér af kunstnerparret Lene og Allan Christensen i Arnum.

Det rullende museum

- et nyt museumsinitiativ i Sønderjylland

Af INGE ADRIANSEN

Den 7. maj 1986 foretog viceamtsborgmester Dycke Hoff på Hus-, hjem- og havemessen i Vojens den officielle indvielse af »Det rullende museum«. Det vil i de kommende år kunne ses mange steder i Sønderjylland, dels på vej og dels opstillet på torve og pladser, ved skoler o.lign. Inge Adriansen, der er museumspædagog i Sønderborg, fortæller her om baggrunden for Det rullende museum og om, hvad der er tanken med det.

»Det rullende Museum« er betegnelsen på en specialbygget skurvogn fremstillet på Skurvognsfabrikken Sønderjyden i Rødekro til de sønderjyske museer. Vognen er indrettet med en miniudstilling, og den vil blive kørt rundt til markedsdage, messer, dyrskuer og ringridninger, byfester og motorløb over hele landsdelen. Museerne får herved en mulighed for at orientere om deres mangeartede tilbud i områder, hvor der er langt til det nærmeste museum, og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

overfor nogle af de grupper af befolkningen, som sædvanligvis ikke kommer på museerne.

Ideen har rumlet i næsten et årti i dansk museumsverden, og den er forsøgt realiseret på forskellig vis. F.eks. har Naturhistorisk Museum i Aarhus opstillet faste udstillingsvogne i meget besøgte turistområder som Rømø og Mols Bakker. I Nordjyllands Amt har man indrettet en skurvogn med en udstilling, der er velegnet til undervisningsbrug, og denne vogn kører rundt mellem de vendsysselske skoler.

I Sønderjyllands amt har vi valgt at forsøge at kombinere de to ideer og lave en vogn, der kan bruges både af turister, lokalbefolkningen og skolevæsenet. Det rullende museum vil derfor blive ombygget til at rumme en skolerettet udstilling i vintersæsonen. Mens sommerudstillingen afspejler et broget billede af bredden og variationen i det sønderjyske museumsvæsen, vil vinterudstillingen derimod samle sig om et enkelt tema og behandle dette ud fra mange indfaldsvinkler. Første fællestema er ler, og udstilllingen har som titel »Af jord er vi kommet«. Den vil fortælle om ler ud fra vidt forskellige genstande og mange indfaldsvinkler, geologiske, arkæologiske, kulturhistoriske og kunsthistoriske. Til denne undervisningsrettede vinterudstilling vil der blive lavet pædagogisk materiale.

Ideen om Det rullende museum er udsprunget af nogle perspektiver for den fremtidige museumsformidling, som fremlagdes af Statens Museumsnævn i en redegørelse i 1980. Her påpeges, at formidling bør tage sit udgangspunkt i det enkelte museums egenart og gerne understrege dette særpræg. I Sønderjyllands Amt er dette let, fordi der allerede i midten af 1960erne blev gennemført en deling af arbejdsområderne mellem de fire gamle købstadsmuseer, og vi har siden da forstærket arbejdsindsatsen og indsamlingen af genstande på de områder, der er udpeget til at være vore specialer.

I Perspektivplanredegørelsen fra Statens Museumsnævn understreges, at demokratisering og decentralisering er ved at være centrale begreber – også i en museumsmæssig sammenhæng. Det betyder – oversat til praktisk gerning – at vi i højere grad end hidtil skal til at være opsøgende både i geografisk og social henseende.

Museer har ofte et finkulturelt image i folks bevidsthed, og denne forestilling vil vi gerne nedbryde. Om det lykkes, kan vi endnu ikke bedømme, men bestræbelserne og den ærlige vilje er tilstede.

Når ideen med det rullende museum har kunnet realiseres, skyldes det et stort tilskud til vognen fra Kulturministeriet. Amtsmuseumsrådet har beredvilligt betalt indretningen og har afsat et fast beløb til driften på det kommende års budget. Men penge alene kan ikke klare driften. Det rullende museum vil kræve en ikke ringe praktisk arbejdsindsats, da der skal tilrettelægges udstillinger, afpasset efter den begrænsede plads og de sikkerhedsmæssige forhold, og vognens transport over hele landsdelen kræver en klar styring af økonomien. Det har været en forudsætning for at omsætte ideen til virkelighed, at der i amtet er fem større museer med formidlere ansat, som kan lave udstillingerne og på skift have ansvaret for vognens transport samt udpakning og udstilling af museumsgenstandene.

Litteratur

Oplysninger om Danske Museer, 1. Perspektiver 1980-1990. Udg. af Statens Museumsnævn, Kbh. 1980.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vikingemuseet i Hedeby set fra den brolagte sti, der fører fra parkeringspladsen hen til museet. I baggrunden noret. Halvkredsvolden ligger til højre, uden for billedet. Fot. Wikingermuseum, Hedeby.

Hedeby på museum

Af STEEN W. ANDERSEN

Den 1. nov. 1985 indviedes det nye vikingemuseum i Hedeby. Museet har siden været et stort tilløbsstykke, og også mange danskere har allerede fundet vej hertil. Historisk Samfund for Sønderjyllands store egnsvandring den 6. og 7. september vil som hovedmål have det nye museum, der her præsenteres af Steen W. Andersen, Haderslev Museum.

Danevirke og Hedeby har en helt særlig klang i vor historiske bevidsthed. Her møder vi for første gang Danmark som selvstændig stat, her stod vor første kirke, og her udkæmpedes de første kampe, vi har efterretning om. Hundredtusindvis af danskere gæster hvert år området for at se eller gense dette vel nok vort fornemste historiske mindesmærke. At Hedeby ligger i Tyskland er ingen hindring, hverken for tilstrømningen eller for udforskningen. Vore naboer har taget Hedeby til sig som deres eget med en entusiasme og offervillighed, som må få alle på den nordlige side af grænsen til at tage hatten af.

Det begyndte i 30'erne og er fortsat siden slutningen af 60'erne med stort anlagte udgravninger, der har givet megen spændende og ny viden om byens funktion, udseende og udvikling. Den sidste store udgravningskampagne fandt sted i 1979, hvor der blev bjærget resterne af et

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skib og undersøgt en mindre del af havneområdet.

De sidste 20 års undersøgelser har været ledet af dr. Kurt Schitzel, som med stor dygtighed har samlet trådene i dette kæmpeprojekt: udgravninger, registrering, konservering og videnskabelig bearbejdning. Et betydeligt antal medarbejdere har konstant været beskæftiget med Hedeby, og undervejs har det været nødvendigt at bygge nye magasinbygninger, laboratorium og nyt super-moderne konserveringsværksted. Sidste skud på stammen er det nyåbnede »Wikingermuseum«. Hele herligheden med udgravninger, konservering m.v. har kostet omkring 25 mill. DM – et beløb, der får det til at svimle for en dansk museumsmand.

Museet er placeret nord for halvkredsvolden lige ud til Haddeby Nor. En ideel beliggenhed ud fra en museumsmæssig betragtning. Den nære tilknytning til Hedeby giver en helt anden fortættet oplevelse end hvis de samme genstande havde været udstillet i nogle rum på Gottorp Slot. Men det er ikke nogen let opgave den svenske arkitekt Thulin og hans medarbejdere har haft. Et forfejlet byggeri på dette sted ville være en mindre katastrofe. Men heldigvis blev alle bange anelser grundigt gjort til skamme. Resultatet er et både smukt og gennemtænkt byggeri, der i en sjælden grad er tilpasset omgivelserne.

Museet består af syv sammenbyggede huse med oval grundplan og buet tag. Væggene er beklædt med brædder, tagene med bly. Inspirationen til den noget usædvanlige bygningsform er hentet i vikingetiden. De syv huse skal tydeligvis lede tanken hen på vikingernes karakteristiske langhuse eller måske snarere en samling ophalede skibe, der ligger på stranden med bunden i vejret.

Størrelsesmæssigt er det et overskueligt museum. Man når ikke rigtigt at blive træt, og skulle det alligevel hænde, er der gode publikumsfaciliteter i form af cafeteria, pejsestue, biograf og attraktive udenomsarealer. Parkeringspladsen er bevidst lagt et stykke fra bygningerne. Herved tvinges den besøgende ud på en lille spadseretur, som er med til at øge forventningerne og til at forberede »hoppet« til vikingetiden. Ligesom byggeriets idé er hentet i den nordiske kulturkreds, er materialevalget stærkt skandinavisk præget: På gulvene Ölandsfliser, danske møbler og Louis Poulsen lamper både ude og inde.

Heller ikke udstillingsmæssigt er der sparet. Det er kvalitet hele vejen igennem: montrer, teknik, illustrationer m.v. Udstillingen er konsekvent komponeret med en fin vekselvirkning mellem genstande og tekst. Den besøgende nordfra savner dog voldsomt en dansk tekstning. Det er forståeligt, man af hensyn til overskueligheden gerne vil undgå en total oversættelse, men blot nogle få danske overskrifter i hver montre burde der have været plads til i betragtning af, at en betydelig del af de besøgende vil være danske.

De utroligt fine fund fra udgravningerne er udstillingens stærkeste kort. De fugtige jordbundsforhold har bevaret en lang række genstande af ben, tak, læder, tekstil m.v., som normalt ikke optræder i vikingetidsfund. Det er med til at give et spændende detailbillede af Hedebys hverdagsliv: hvordan man gik klædt, handel, håndværk ernæring m.v.

Udstillingens hovedstykke bliver vikingeskibet. Det er endnu ikke færdigrestaureret, men et rekonstrueret stævnparti giver den besøgende en forsmag på, hvad der venter. Skibet er anbragt i kompleksets centralhal, der med et stort panoramavindue ud mod noret fint understreger forbindelsen til det våde element.

Generelt er udstillingen stramt opbygget med anvendelse af et gennemgående modulsystem. Det letter etableringen og gør det nemt på et senere tidspunkt at lave ud-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skiftninger. Ulempen er, at det let kommer til at virke ensformigt. Man kunne godt have ønsket, at der i en del flere tilfælde var brudt med det stive system for at give fantasien lidt mere spillerum. Man savner nogle flere uventede påfund, som det f.eks. kan ses i den glimrende nyopstilling i Gottorp-museets »Nydam-Halle«.

I en helhedsvurdering af museet er dette dog kun en detalje. »Wikingermuseum« bliver en velfortjent publikumssucces, ingen tvivl om det. Til lykke til Slesvig!

Wikingermuseum, Hedeby.
Åben 9-18, tirsdag lukket.
Voksne: 3 DM. Børn 1,50 DM. Grupperabat.

Bognyt

Jernaldergravpladsen Hjemsted

Per Ethelberg: Hjemsted – en gravplads fra 4. og 5. årh. e.Kr. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt nr. 2, 1986. 202 s., ill., 195 kr. indbundet. Ekspedition: Haderslev Museum, Dalgade 7, 6100 Haderslev.

Mens Nordslesvigs historie hyppigt er genstand for store videnskabelige værker, kniber det med en mere dybdeborende udforskning af de forhistoriske perioder. Det er ellers ikke kildemateriale, der mangler. Hvert år udgraves der talrige nye fund, men de kommer oftest ikke længere end til museernes arkiver. Bearbejdningen af et arkæologisk materiale er så omfattende, at nye hasteopgaver ustandselig spænder ben.

Per Ethelbergs afhandling om den store jernaldergravplads Hjemsted ved Skærbæk er derfor et meget velkomment bidrag. Ca. halvdelen af bogen er en kildepublikation, hvor de enkelte grave fremlægges minutiøst og velillustreret. Den anden halvdel omfatter en række analyserende afsnit, der behandler de enkelte oldsagsgrupper og forsøger at placere dem i en bredere sammenhæng. Hovedresultatet er en opstilling af en kronologi for keramikken i det sydvestjyske områder i 4. og 5. årh. e.Kr. Et sådant kronologi-system er af stor betydning for den videre udforskning af denne del af jernalderen. Hidtil har der været betydelige vanskeligheder med at aldersbestemme lertøjet fra overgangen mellem ældre og yngre jernalder. Det har bl.a. givet problemer med at få dateret bopladserne i området og hermed også med at klarlægge de bebyggelsesmæssige forhold i den urolige folkevandringstid.

Med Per Ethelbergs afhandling har vi fået et nyttigt redskab, som kan medvirke til en tiltrængt afklaring.

swa

Guldaldermaleren C. A. Jensen

Claus M. Smidt: Portrætmaleren C. A. Jensen. Strandbergs Forlag, 1986. 80 s. ill., 195 kr. indbundet.

Sønderjyden Christian Albrecht Jensen blev født i 1792 i Bredsted. Han blev den danske guldalders fineste portrætmaler, men blev hverken i sin levetid eller af eftertiden anerkendt efter fortjeneste. Først i nyeste tid, hvor guldalderkunsten er blevet genstand for almindelig interesse, er man på ny for alvor blevet interesseret i C. A. Jensen. Et resultat heraf er den foreliggende, meget smukke bog, der samtidig er en jubilæumsbog i 125-året for grundlæggelsen af Strandbergs Forlag.

Det er blevet en meget fin lille publikation med 16 helsiders farveillustrationer og nogle få sort-hvide. Kunsthistorikeren C. M. Smidt fortæller interessant om C. A. Jensens skæbne fra hans læreår over hans storhedstid fra 1820'erne til 1840'erne og til de sidste mange år, hvor han intet mere malede. I sin bedste tid var han til gengæld stærkt efterspurgt og malede talrige fornemme portrætter af gode borgere, deres fruer og deres børn. C. M. Smidt fortæller spændende om hele denne udvikling og gen-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nemgår en række af de mange storartede portrætter, men søger ikke at uddybe eller ændre den gængse forklaring på, at det gik så skævt.

Blandt bogens farvebilleder er C. A. Jensens maleri af den kendte danske stænderdeputerede Peter Hiort Lorenzen, udført 1843, det første af flere glimrende fremstillinger af kendte, dansksindede sønderjyder. I forvejen havde han ofte benyttet sin egen familie fra Bredsted som modeller, og fra han 1829 ægtede Catharine Lorenzen i Haderslev malede han også adskillige medlemmer af hendes familie, herunder hendes broder, Peter Hiort Lorenzen. Selv om hans københavnske modeller var langt i overtal, indtager hans portrætter af sønderjyder en væsentlig plads i hans produktion.

Dette sidste nævnes kun forbigående, og de afbildede portrætter befinder sig alle i københavnske eller nordsjællandske museer, mens den lille, men udmærkede samling i Sønderborg ikke omtales. Vil man vide mere om C. A. Jensens sønderjyske portrætter, må man derfor stadig vende sig til Sigurd Schultz' store værk fra 1932. Men som en solid og smuk illustreret indføring i kunstnerens liv og virke er denne fine bog meget velegnet.

js

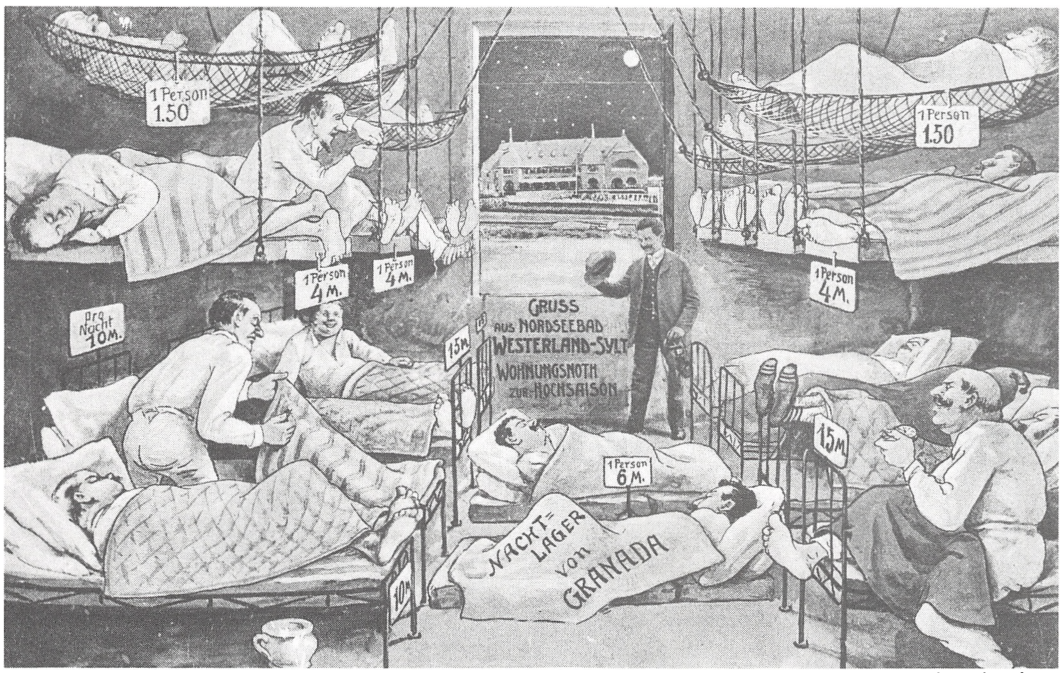

I begyndelsen af dette århundrede, da badelivet for alvor begyndte at udvikle sig, kneb det åbenbart med plads i hoteller og pensionater under højsæsonen i Westerland på øen Sild. Også denne situation kunne bruges, når der skulle sendes en hilsen fra den friske strand. Postkort, 1907, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Badeliv gennem 200 år

Saison am Strand. Badeleben an Nord- und Ostsee, 200 Jahre. 16. April – 31. August 1986, Altonaer Museum in Hamburg, Norddeutsche Landesmuseum. Herford 1986. 195 s., ill. Pris DM 29,80.

Denne kulturhistoriske perle af en bog om badelivet ved Nordsøen og Østersøen er udgivet som katalog for en udstilling på museet i Altona, der løber fem til den 31. august. Udstillingen omfatter postkort, fotos, plakater, souvenirs og genstande med tilknytning til badelivet, bl.a. rejseudstyr og klædedragt, herunder badetøj. Katalogdelen er imidlertid den mindste del

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af bogen, hvis hoveddel er ca. 100 sider »Register«. Med rig brug af illustrationer gennemgås her emner som rejseveje og -måder, rejseudstyr, indlogering og forplejning, underholdning, strand- og badeliv, badetøjsmoder, strandmøbler, bygning af sandborge, solbadning og souvenirs.

I hvert afsnit redegøres der for den udvikling og de forandringer, der er sket på det pågældende felt, fra badelivet tog sin begyndelse for ca. 200 år siden og frem til i dag. Bogen gør her bl.a. brug af annoncer og billeder fra 1985 for at vise, hvor vi står i dag.

Bogens første ca. 50 sider rummer en række korte artikler, der sætter badelivet ind i en bredere samfundsmæssig udvikling fra dengang, da det at ligge på landet eller ved vandet var forbeholdt de få, til i dag, hvor badelivet er en del af massekulturen.

Det er naturligvis de store badesteder, der står i centrum, men hertil hører også Westerland på Sild, Wyk på Føhr, St. Peter-Ording på Ejdersted og Glücksburg ved Flensborg fjord, og bogen rummer mange billeder, også fra disse steder. Men også i Nordslesvig fandtes før 1920 badesteder, der hørte til i rækken af tyske badesteder. Badelivet udfoldede sig på Rømø, Højer var et vigtigt led i badeforbindelsen til Sild, og på østkysten fandtes badesteder bl.a. ved Kelstrup (Victoria-Bad), ved Aabenraa fjord (Elisenlund) og ved Flensborg fjord (bl.a. Kurhotellet i Gråsten). Her udfoldede badelivet sig på samme måde, som det er skildret i dette katalog, der derfor kan give mange inspirationer til en tilsvarende skildring af badelivet i Nordslesvig.

Der er ingen tvivl om, at materialet foreligger. I hvert fald findes der både skriftlige kilder og et betydeligt billedmateriale til belysning af dette badeliv. Måske vil det nok knibe lidt mere med genstandene i forhold til det, der præsenteres på udstillingen i Altona. Badelivet har trods alt aldrig haft den dominerende rolle, som det havde længere sydpå, som f.eks. ved Lübeck-bugten.

Med den betydning, som bade- og fritidslivet har i dag, også her i Nordslesvig, vil det imidlertid være naturligt, at man også her tog dette enme op til en bredere undersøgelse og behandling i den historiske sammenhæng, hvor det hører hjemme.

hf

Grænselands-dagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

4. juni: Den danskfødte professor, dr. Claus Bahnson, som i 30 år har opholdt sig i USA, udpeges som præsident for styrelsen af det nordiske universitetscenter, der til 1. oktober starter i Flensborg.

5. juni: Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig må for 1987 regne med budgetnedskæringer på 13 pct., svarende til en halv million DM, hvilket kan betyde, at en ledig stilling i Ejdersted ikke kan besættes, ligesom hjemmesygeplejeordningen må indskrænkes.

Til at skabe en aflastning af trafikken i Flensborgs City omgås en planlægningsgruppe med tanken om at udbygge en jernbaneforbindelse fra hovedbanegården og langs havnen til Flensborg skibsværft.

6. juni: På Sydslesvigsk Forenings styrelsesmøde i Risum forelægges beretning fra foredragsudvalget, som viser, at der i 1985 i hele landsdelen blev holdt 2575 møder med 86.691 deltagere overfor 2613 møder med 85.591 deltagere i 1984.

7. juni: Efter udvidelse genindvies det danske forsamlingshus i Oksbøl. Wees kommune har støttet udvidelsen med 13.000 DM.

8. juni: I forbindelse med Slesvig-Holsten dagen opfordrer overborgmester Olaf Cord Dielewicz til også fremtidig at indbyde den danske folkedel til at deltage, ligesom han fandt, at der også i forbindelse med de danske årsmøder burde ske en åbning mod tysk side. Flensborg Avis finder ikke, danskheden kan deltage i Slesvig-Holsten dagen, sålænge den arrangeres af

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det slesvigholstenske Hjemstavnsforbund SHHB. Samtidig opfordrer bladet til nøje at overveje, om ikke tiden er moden til at invitere en officiel tysk repræsentant for byen Flensborg til næste årsmøde.

11. juni: Flensborg Avis holder grundstensnedlæggelse og samtidig rejsegilde på den nye bladbygning på Wittenbergweg i Flensborg.

12. juni: Duborgskolen dimitterer 105 studenter. Fra det nye skoleårs begyndelse vil Duborgskolen være et rent gymnasium, idet de tilbageværende realklasser overflyttes til Jens Jessenskolen i Flensborg.

13. juni: Ifølge dagbladet Børsen er antallet af danske firmaer syd for grænsen støt stigende. I øjeblikket er godt 200 danske firmaer registreret i det nordtyske område – de fleste i Sydslesvig og Holsten.

Formanden for Arbeitsgemeinschaft Deutsches Schleswig, fhv. minister Gerd Lausen anser et bortfald af en dansk landdagsrepræsentation for nærmest skadelig, fordi det også vil skade det tyske mindretals status. Begge mindretal skaber nærmest et positivt urocenter i den pågældende herbergstat, som modvirker en udnivellering og ligegyldighed.

I Flensborg nedlægger ministerpræsident, dr. Uwe Barschel grundsten til et nyt tysk centralbibliotek for hele landet, som bygges i den tyske grænseforenings regie.

14. juni: Med ca. 2000 besøgende gennemføres den anden Sydslesvig-Festival på spejdergården Tydal.

Socialminister Mimi Stilling Jakobsen vil se endnu engang på Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvigs budgetter i håb om, at det gøres muligt at opretholde sundhedstjenestens arbejdsområde i fuldt omfang. På trods af dårlig økonomi kan Sundhedstjenesten i sin beretning oplyse om stigende aktivitet.

20. juni: Den tyske kultur skal styrkes og den historiske bevidsthed opretholdes, sådan skitserer fhv. minister, dr. Hartwig Schlegelberger den tyske grænseforenings formål på organisationens årsmøde, hvor det oplyses, at ca. 70.000 personer har deltaget i foreningens kulturelle tilbud og fritidsarbejde.

Nordfrislands kredsdag beslutter, at der på det tidligere koncentrationslejrområde i Svesing ved Husum indrettes et mindested.

Der holdes rejsegilde på tilbygningen til Dansk Centralbibliotek i Flensborg.

21. juni: SSV's amtsrådsgruppe i Slesvig-Flensborg amt samler repræsentanter for amtets tyske partier til en orientering om det danske arbejde. Mødet finder sted på Christianslyst.

24. juni: I den tidligere jødiske synagoge i Rendsborg skal indrettes et museum for jødisk kunst og kultur.

Et stigende pres af ansøgere rejser krav om dels udvidelser og dels modernisering på Dansk Alderdomshjem i Flensborg. Arbejdet vil koste 1,9 mill. DM; heraf ventes 50 pct. i offentlige tilskud, 25 pct. i lån, og 25 pct. håber man at skaffe gennem tilskud fra fonde og ved venners hjælp.

25. juni: Nordisk Universitet i Flensborg får stillet undervisningslokaler til rådighed i den nedlagte Nicolaj-skole i Flensborg. Universitetet, der stærkt appellerer til et samarbejde over grænsen, venter i de kommende år at nå op på ca. 2000 studieplader.

Skt. Knudsgildets adelgilde indledes for første gang i 300 år med en modtagelse på Flensborg rådhus.

27. juni: Det danske mindretal kan regne med daglige nyhedsudsendelser, når den rent reklamefinansierede Schleswig-Holstein Radio starter 1. juli.

30. juni: Flensborg Avis udkommer for sidste gang i sit hidtil kendte format. Samtidig med ibrugtagelsen af det nye trykkeri, vil avisens gamle rotationsmaskine fra 1914 blive overdraget Grafisk Museum i Odense.

NORD FOR GRÆNSEN

1. juni: De danske årsmøder i Sydslesvig afsluttes med tre friluftsmøder, der tilsammen blev besøgt af ca. 14.000 deltagere. Undervisningsminister Bertel Haarder sammenligner på mødet i Flensborg årsmøderne med frihedsfester, og byrådsmedlem Bent Meng beklagede i sin tale, at den tyske overborgmester ikke var indbudt. Nogen turde stadig ikke tage skridtet til en sådan indbydelse, mente han.

3. juni: Kultusminister, dr. Peter Bendixen, kan efter forhandlinger med den danske undervisningsminister i København oplyse, at man fra slesvigholstensk side vil stille 150.000 DM til rådighed til opførelse af en ny ungdomslejr på

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Rømø, og et stort problem for det tyske mindretal, opstået gennem en ændret lokalplanlægning på Rømø, er dermed fjernet.

5. juni: Som afløser for den hidtidige skolekonsulent og forretningsfører for den tyske skole- og sprogforening, Peter Jessen Sönnichsen, er udpeget viceskoleinspektør ved den tyske skole i Haderslev, Franz Christiansen.

10. juni: Lederen af Institut for Grænseregionsforskning i Aabenraa, direktør Nils Groes, meddeler, at han forlader sin stilling for at hellige sig andre opgaver.

Hvilehjemmet Bennetgård i Københoved fejrer sit 50 års jubilæum. Gennem årene har ca. 15.000 ældre sydslesvigere haft ophold på Bennetgård.

14. juni: Bund deutscher Nordschleswigers nye næstformand Philipp Iwersen opfordrer i en samtale med Der Nordschleswiger til i højere grad at erkende mindretallets egne værdier og gøre dem kendt. Også Slesvigsk Parti må derfor, uden at skilles fra BdN, træde mere frem i offentligheden. Han nærer til gengæld ingen frygt for en åbning af mindretallet. Kun derved skabes kontakt til nye kredse.

15. juni: Med ca. 4400 deltagere gennemfører det tyske mindretal sin årlige Knivsbjergfest. Hovedtaler er den 26-årige jurist Stefan Reinel, København, som opfordrede til større tysk selvbevidsthed og samtidig advarede imod intern organisationsrivalitet. Ungdomsforbundsformand Armin Nickelsen advarede mod politiske eventyr og krævede en omstrukturering af arbejdet, hvis der ikke skal mistes endnu flere stemmer.

Med omkring 1000 deltagere fejres 50-året for Dybbøl mølles genopbygning. Fhv. minister Johan Philipsen holdt festtalen.

18. juni: Ifølge bladet Vestkysten har en rekordstor mangel på bygningshåndværkere på Tønderegnen ført til, at et øget antal håndværkere med bopæl syd for grænsen nu får arbejde på Tønderegnen. Samtidig meddeles det Tønder Tekniske Skole, at den ikke skal regne med at få starttilladelse til en bygge- og anlægslinje i år.

19. juni: I Tinglev kommune bevilges 121.000 kr. til det tyske fritidshjem, men ikke alle tyske ønsker kan tilgodeses. Først i 1988 vil de tyske børnehaver i Tinglev og Rens kunne regne med at komme ind på det kommunale budget.

Det tyske gymnasium i Aabenraa dimitterer 38 studenter.

20. juni: Kirkeminister Mette Madsen oplyser efter en henvendelse fra folketingsmedlem Poul Quist Jørgensen og det tyske sekretariat i København, at et menighedsråd ikke kan modsætte sig tyske indskrifter på gravsten. Der foreligger intet krav om, at gravstensindskrifter ene skal være på dansk.

Det tyske mindretal frygter ifølge en tale holdt af BdN-næstformand Philipp Iwersen for, at man som følge af de vigende tyske stemmetal i Nordslesvig fra forbunds side vil skære ned på bevillingerne til mindretallet. Efter henstilling fra Bonn har mindretallet hidtil bevidst afholdt sig fra at føre en ekspansiv politik lig den, der føres af det danske mindretal i Sydslesvig. Frygter man ekspansionen, må man også tage nedgangen med i købet, mente Philipp Iwersen.

Danmark og Tyskland underskriver en overenskomst, der skal lette grænsepassagen. I praksis ventes dog ingen væsentlige ændringer, hverken med hensyn til paskontrol eller toldeftersyn.

21. juni: Flensborg Avis peger i en ledende artikel på, at der ikke i Sydslesvig føres en ekspansiv politik. Man fører samme politik, som er ført i Sønderjylland siden Peder Hiort Lorenzen første gang talte dansk i den slesvigske stænderforsamling i 1842.

22. juni: Fhv. borgmester Svend Christensen trækker sig tilbage efter 33 år i Sønderjydsk Skoleforenings bestyrelse og heraf 17 år som formand. Han afløses af gdr. Hans Schmidt, Sandet.

Sønderjydsk Skoleforening har sidste år støttet 330 ansøgninger om videreuddannelse. Siden 1970 er antallet af nordslesvigske efterskoleelever, der har modtaget støtte gennem skoleforeningen, steget fra 119 til 309 i 1985. Ialt blev der i 1985-86 ydet støtte til 424 elever.

Fra Sydbanks Fond modtog Sprogforeningen 10.000 kr. til udgivelse af et register over Sprogforeningens almanak. 10.000 kr. bevilgedes også til Det lille Teater i Flensborg.

29. juni: DSK, Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere, i Tønder amt, som endnu tæller 13 aktive medlemmer, beslutter at fortsætte, selv om formanden, Peter Schmidt, Døstrup, have bebudet, at det i år blev sidste gang man samledes.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev – Tlf. 52 25 71

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S
Vestergade 14, 6500 Vojens
Telf. (04) 54 12 26

Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

Læs Grænseforeningens blad

GRÆNSEN

Fire numre om året: 20 kr.

Bestilles hos
Grænseforeningen,
Peder Skrams gade 5,
1054 København K.
Tlf. (01) 11 30 63

SYDBANK

Nykredit
den nye danske kreditforening

Åstrupvej 13
6100 Haderslev
Tlf. (04) 52 70 00

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Nørremarksvej 84 . Tønder . Tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse
Sparekassen Sønderjylland

Storegade 12 . Aabenraa . Tlf. (04) 62 15 67, lok. 25
Mandag og tirsdag kl. 9-15; torsdag kl. 9-13

ALM. BRAND
AF 1792

TEGNER AL FORSIKRING

Branddirektoratet i:

GRÅSTEN
Ahlefeldvej 10
Tlf. (04) 65 17 67

SKÆRBÆK
Tøndervej 12
Tlf. (04) 75 22 75

HADERSLEV
Nørregade 23
Tlf. (04) 52 07 66

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Grænselandets liv
Grænselandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A/S Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Selskabs- og udflugtskørsel
Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Mød Bankrådgiveren i PRIVATbanken

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

IDRÆTSHØJSKOLEN
I SØNDERBORG

kole med lederuddannelse i
nastik, boldspil, atletik og
nning.
merkursus for kvinder og
nd 3. maj - 28. juli.
erkursus for kvinder og mænd
ktober - 28. marts.
leplan sendes.
fon (04) 42 18 48
Hans Jørgen Nielsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE
Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

Sønderjysk Månedsskrift
Redaktion og ekspedition:
Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45,
6200 Aabenraa. tlf. (04) 62 46 83. Giro 504 26 82.

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.
Lange kursus: 2 måneder januar-februar, 3 måneder marts-maj, 5 måneder januar-maj.
Korte kursus juni-november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster
Tlf. (04) 74 40 40, kontor mandag-fredag kl. 9.00-13.00

DANEBOD HØJSKOLE – ALS
4 måneders kurser med start i henholdsvis januar og september.
Korte sommerkurser.
Tlf. (04) 46 41 12
Mogens Hemmingsen

BRF

GRAM KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S · VOJENS

Vi skaffer penge til huse

Kreditforeningen Danmark
Distrikt Sønderjylland
Storegade 31, 1. Postbox 103.
6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 74 00.

Sparekassen Sydjylland

LAURSEN TØNDER

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK